

ISSN 2232-2868 LETNIK 4, ŠT. 7, NOVEMBER 2013

LITERARNO JEZIKOSLOVNA REVIJA

ŠTUDENTK IN ŠTUDENTOV FILOZOFSKE FAKULTETE UNIVERZE V MARIBORU, ODDELKA ZA SLOVANSKE JEZIKE IN KNJIŽEVNOSTI

Letnik 4, številka 7 (november 2013)

Izdajatelj: Študentke in študenti
Filozofske fakultete univerze v Mariboru,
Oddelek za slovanske jezike in književnosti

Koroška cesta 160, 2000 Maribor

Telefon: +386 (0)2 22 93 840

Telefaks: +386 (0)2 22 93 625

E-pošta: literarno.jezikoslovna.revija@gmail.com

Spletna stran: <http://www.literjezika.si>

Glavna in odgovorna urednica:

Urša Kac (*jezikoslovje*)

Področni uredniki:

Aleš Čeh (*proza*)

Barbara Fužir (*kritika*)

Karin Požin (*poezija*)

Viktorija Aleksovska (*prevodi*)

Lektorici: Damjana Cvetko, Urša Kac

Naslovnico oblikoval: David Kunstek Kneževič

Oblikoval in tehnično uredil: Janez Šali

Slika na naslovnici, ilustratorka: Barbara Seme

Oblikovalec spletne strani: Jure Domajnko

ISSN 2232-2868

Naklada: 200 izvodov

Tisk: DEMAT d. o. o.

Vse pravice pridržane! Brez ustreznega pisnega dovoljenja izdajatelja ni dovoljeno nobenega dela ali celote te revije na kakršenkoli način reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehanske oblike reprodukcije (*fotokopiranje*) kot na elektronske (*snemanje ali prepisovanje na katerikoli pomnilniški medij*).

Uvodnik	5
Poezija	
Katarina Gomboc.....	7
Gašper Kunšič	9
Sara Vizler.....	12
Mojca Kramberger.....	13
Proza	
Nika Untitled	15
Maja Vehar.....	16
Članki	
Sabina Potrč: Vpliv globalizacije na slovenski jezikovni sistem.....	19
Kaja Hercog: Franc Miklošič – ena najpomembnejših osebnosti 19. stoletja v slovenski zgodovini ..	25
Viktorija Aleksovska: Ruščina v daljnji in bližnji preteklosti.....	30
Aleš Čeh: Receptcija literarne znanstvene fantastike.....	34
Kritike	
Aleš Čeh: Popotovanje od življenja do smrti	39
Nina Ditmajer: Narobe svet.....	41
Barbara Fužir: Na lovu za divjo žensko.....	43
Urška Vranjek: Nekje na polovici.....	45
Kaja Kren: V iskanju samega sebe.....	46
Korespondence	
Pismo Škrabca Štreklju.....	49
Pismo Izodorja Cankarja Francu Kasaverju Mešku.....	53
Zefika Ser nec možu Janku Ser necu	57
Prevodi	
Marie Luise Kaschnitz: Orte und Menschen (v slovenščino prevedla Viktorija Aleksovska)	64
Marie Luise Kaschnitz: Der Tag X/ Dan X (v slovenščino prevedla Vesna Krofl).....	70
Ilustratorka se predstavi.....	72
Zahvala	73

Uvodnik

Biti ali ne biti? Prevečkrat uporabljena poved, preraščujoča v floskulo, vseprisotno v vseh mogočih besedilnih vrstah, naj začenja tudi prvi uvodnik novega Litra jezika. Zakaj? Pred prevzemom uredništva literarno jezikoslovne revije študentov Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru se je to Hamletovo vprašanje prikradlo v misli tudi nam, ekipi tedaj še bodočih, sedaj že aktualnih urednikov. Stopiti v velike čevlje ustanoviteljev revije, v tem kulturno nespodbudnem času prevzeti pobudo študentske literarne in kritiške scene in postati oz. biti urednik, ni lahko. Toda rosno mlada tradicija študentske oddelčne revije se mora nadaljevati in razvijati z novimi uredniki, zato naj na ne zgolj retorično zastavljeno vprašanje odgovorim s Trubarjevimi besedami: »Stati inu obstati«.

V izogib statičnosti revije smo že v prvi številki izpod rok našega uredništva uvedli novo, za širšo bralsko publiko zanimivo rubriko, ki bo tudi v prihodnje prinašala drobce lokalne kulturne zgodovine z osebno noto. V sodelovanju s Pokrajinskim arhivom Maribor predstavljamo Korespondence. Ta razdelek revije bo poslej odkrival še neobjavljena pisma pisateljev, pesnikov, slovničarjev in drugih, ki so pred sto in več leti krojili usodo slovenskega jezika in slovenske književnosti. V tokratni številki predstavljamo pismo Izidorja Cankarja Franu Ksaverju Mešku, pismo Zefike Sernec možu Janku Serncu ter pismo Stanislava Škrabca Karlu Štreklju. Glavnina revije ostaja zvesta svojim stalnim rubrikam. Objavljamo pesmi treh mladih pesnic in pesnika ter kratko prozo dveh avtoric. Ob obeležitvi Miklošičevega leta predstavljamo tudi članek o našem največjem jezikoslovcu, seveda pa ne manjka tudi drugih člankov in kritik aktualnih romanov ter pesniških zbirk, med drugim lahko preberete kritiko pesniške zbirke Sprehajalec ptic Denisa Škofiča.

Uredništvo vam želi vse lepo v prihajajočem letu in da bi Liter jezika še naprej tešil vašo literarno-jezikoslovno žejo!

Poezija

Katarina Gomboc

Besede znotraj tebe

Najprej umolknejo besede znotraj tebe,
ker se moraš posvetiti kritiki in ne poeziji,
esejem, člankom in spremnim besedam,
in tiste besede, ki si jih čutil, ko si bil sam,
zdaj obvisijo nekje v zraku
med tabo in pohištvom v tvoji sobi,
te besede,
ki so nekoč bile pesem,
zdaj zamenjujejo
težke strokovne besede doktorjev in
znanstvenikov,
ki vse bolj postajajo tvoj lasten jezik,
od česa boš živel,
ko bo tvoj jezik
jezik stroke in ne poezije?

Spomini na Bolgarijo

Večer je in mi se pogovarjamo
o tistem Bolgaru, ki je bil najprej novinar,
potem pa je zbolel za multiplo sklerozo
in je moral pustiti vse,
kar mu je nekaj pomenilo,
potem jaz spet povem tisto zgodbo
o starki, ki je bila nekoč pevka
in je po lokalih pela šansone,
obiskala sem jo v njenem stanovanju v Sofiji,
iz katerega nikoli ne stopi,
saj zaradi Parkinsonove bolezni
ne more po stopnicah,
postanemo malo žalostni in umolkujemo,
premlevamo usode teh ljudi,
dokler nekdo ne skomigne z rameni
in reče, tako pač je,
strinjamo se,
nekdo predlaga, da bi naročili pico,
spet smo takšni kot prej in svet zunaj prav tako,
še zmeraj je tak, kot je bil.

To je nočni vlak

To je nočni vlak, ki pelje mimo,
ti rečem v polsnu,
čeprav si v tej postelji spal že vsaj stokrat
in si navajen na hrup moje četrti
in to je najbrž cestni pometlač,
ti ne dam miru,
ko se pod mojim oknom pelje
proti jutru,
da bi opral ulice
in to je poletni dež,
ki pada na vroč asfalt,
ti zašepetam,
saj ga poznaš,
ta pada tudi pri tebi.

Gašper Kunšič

*Brez zavedanja,
kaj bo jutri,
bajne vsote denarja,
v kičaste listke,
zato, da bi vedel,
kaj čutim.*

Glasbeniki morijo spontanost,
v duše se seje nemir.
Poljubil bi te,
pa si predaleč
in v mojih ustih je mah ...
Oprosti.

*Zunaj spet dežuje
in poskušam brati članke.
Črnobeli madeži
se raztapljajo
ob zvoku močenja zemlje.*

Veš, drugače je,
odkar se zdi, da bo rodila.

Predstavljam si,
kako se bele roke izkopavajo
iz razrahljane rjave posteljnine.

In naekrat
je začelo potihoma biti.
Suha debela so pokala.

Nad dolino se je razpredla
megla in se zataknila.

Nihče ne pove,
da si bil zvest do konca pomola.
Da parki cvetijo za tiste,
ki pridejo za teboj.

Nikogar ne zanima,
da spiš sam, ker si zadel ob tla,
ki so se zaradi ameriških filmov
zazdela opna,
ki te spreminjajo v sanje.

Nikogar ni bilo slišati
govoriti o tem,
da danes nisi več junak.

Odkar te ni na platnu,
te nihče ne pozna več.

Nihče ni povedal,
da so tla,
ko zadaneš obnje,
tako trda.

“Pisma Theu”

Včasih me mori,
ker ti ne morem napisati sporočila,
predaleč si,
in v zraku nanje prežijo skovirji.
Raje šepetam besede v majhne vrečke
in jih skrijem v šampon, ko ti jih pošiljam,
za vsak slučaj,
da naju kdo ne najde.
Danes nikjer nisi več varen,
Povsod so stražniki.

Vse besede v zraku
so zbrane v bazi,
kjer jih uporabljajo v zle namene.
Razosebljam se v želji po svobodi.
Upam, da se kmalu vidiva,

Sara Vizler

High above

Vsakokrat, ko se predme
postavi jastreb, se spomnim;
mrzlih klopi,
še ledenejših oči,
strohnjenih obrazov,
in pošastnih smehov.

Vsakokrat me zmrazi,
tako globoko, da mi
osteklenijo kosti.

Potem pa začutim, kako
se odtajajo ozeblina,
celijo žulji,
kako se žuboreča reka
življenja pretaka skozi mojo
drhtečo membrano.

In vsakokrat, ko vidim
jastreba,
se dvignem z njim

in sem višja
in večja ...

Homo Homini Lupus

Recesija je
V glavah
Ker ni denarja
Je težko podariti nasmeh
Oči so mrtve
Lačna srca
Psujejo sočloveka
Koraki
Pod seboj teptajo vsako sled
Sestradani prežijo
Na čas
Ni ga
Tik brez taka
Sovražno ubija
Dan za dnem
Ko ovce lačne
Meljejo beton
Volkovi barvajo
Njihove mladiče

Mojca Kramberger

Življenjska nota v družbenem zapisu

Kdo pravi ...
 ... da omejen si med štiri stene,
 ... da zakljenjena so vrata v druge predele?
 Kdo pravi ...
 ... da misel o letenju je le iluzija,
 razpršena v soju dima in ne vprašanje izziva,
 ki te teži, a ti ne upaš si skreniti iz družbenih okvirnih poti.
 V svoji senci vidiš le temne lise,
 večnega borjenja in grabljenja slane obrise,
 vse, kar dal si za dosežke notranjih ciljev in želja,
 prilagojeno je družbenim merilom tega naveličanega sveta.
 Si srečen?
 Bi šel na konec sveta, da odgovor na to vprašanje bo DA?

»Na neki točki se ustavi, zmigaj z glavo,
 se pozdravi in sam sebi se predstavi!«
 »Sem ta in ta, prihajam od tam,
 sam sebi sem neznan (kaj?) al' res?
 Nikakor ne, po poklicu sem zdravnik.«
 Mu reče vest v pametni odpravi:
 »Ustavi konje zdaj pri pravi, pomisli tepec!
 Si le eno majhno seme v travi,
 ki milostljivo in brez prestanka čaka, čaka ...
 ... da v NARAVI vzklije in v času upa,
 se v svobodno sončnico razvije.«

PROZA

Nika Untitled

Čik

Hitim po tlakovani ulici. Hiš na desni in stolpnic na levi sploh ne zaznam. Megla se spušča, rahlo prši, moj dežnik pa je polomljen. Roke tiščim v globoke žepe plašča. Med prsti vrtim dva kovanca in poslušam zvoke, ki jih ustvarja njun prepir. Že sem pred blokom. Štiriindvajset korakov me loči od vhoda do dvigala. Pritisnem gumb, vrata se odpro. Vame se zažrejo luči. Palec počiva na številki enajst. Vrata se zapro. Vožnja traja dlje kot po navadi. Izstop. Med ogromnim šopom ključev iščem tistega, ki odklepa vrata stanovanja. Rumen ključ porinem v ključavnico. Ne uspe, zamenjati moram stran. Po dveh mesecih še vedno ne zadenem v prvo. Mater! Z vso silo se naslonim na kljuko, potisnem, vrata ječe se odpro. Zaklenem. Sezujem si čevlje. Kar bosa grem v spalnico. Najprej priprem rolete. Na oknih me blazno moti umazanija, ki jo ustvarita dež in prah. Zagrnem zavese. Nihče in nič ne bo imelo vstopa! Obrnem se proti steni, kjer je polica. Hočem sleči majico. Ne gre čez glavo, ker je ozka, jaz pa imam čop. Povlečem močnejše. Vda se. Poiščem vrata, stopim iz spalnice. Diagonalno hodim do kuhinje, vmes se znebim hlač. Zavihtim jih na levo ramo, v desno roko vzamem kozarec, s palcem leve roke odprem pipo. Natočim mrzlo vodo. Naredim požirek, grgram, izpljunem. Kozarec pustim na pultu. Hlače vržem čez naslonjalo stola. Na beli steni pod kvazi plakatom neke glasbene skupine ošinem uro. 22:54. Še imam nekaj časa. Za čik. Grem v dnevno. Na fotelj sedem kot razvajena kraljica. Nikdar ne sedim na tem fotelju. Ne vem, zakaj. Mogoče zato, ker je zelene barve. Jaz pa ne maram zelene barve. Ne vem, zakaj ga ne podarim. Ne vem, zakaj ga ne zažgem. Z desno roko poiščem vžigalnik in škatlico. Bela in rdeča je. Zapis na njej je črne barve. Črno pa maram. Zelo! Odprem škatlico. Še štirje so ostali. Naključno izberem enega. Vzamem ga med ustnice. Približam plamen. Vdih. Naslonim se nazaj in zaprem oči. Hip nato so že odprte. Izdih. Opazujem dim, kako se vali pod strop. Zdi se mi, da pleše v okovih. Ali pa sem v okovih jaz? Ponovim vajo. Enkrat, dvakrat, otresem čik. Dam ga nazaj med razpokane ustnice. Žnable kak Andželina Džoli, jle? Tako bi rekli pri nas. Kje je že to, pri nas? Preženem misel. Pograbim najbližjo knjigo. Ne zanima me naslov. Liste spustim skozi prste, kazalec se ustavi na strani 435. Oči premikam po besedah. Možgani ne zaznajo ničesar. Smisla ni. Počasi pozabim na uro in čik. Kazalci se premikajo. Čik sameva v pepelniku. Ukleščen je. Oglasi se zvonec. Zakolnem. Saj veš, da je grozljivo hreščech, potrkaj ali pokliči, pomislim. »Naprej!« se zaderem. Sploh te ne pogledam, saj nimam več kaj videti. Slišim, da si se sezul. Obrneš ključ v ključavnici. Jakna roma na obešalo, to je povzročilo šum. Hodiš. Prideš. Vprašaš in greš proti spalnici. Zavzdihnem. Po nesreči se mi čik otrese med joške v modrc. Že imam na jeziku novo grdo besedo. Potem pa pomislim, da ga tako ali tako ne potrebujem. Zaprem knjigo. Še čisto majčken del smrti zmaličim v pepelniku. In grem za tabo.

Maja Vehar

Preko rjavega zidu

Zrl je v rjav zid pred seboj. Tukaj se torej vse konča. Mogoče je bila njegova predstava nekoliko drugačna. Vsaj zid bi bil lahko bolj spokojne barve, vseeno bolje kot bolnišnični zid. Njegove skrivenčene ustnice so se trzajoče razlezele v trpek nasmeh. Utrujeno se je zazrl v packo pred seboj in pred očmi mu je poplesoval spomin.

Materine umazane roke so bile takšne barve, ko se je vračala s polja. On, takrat še fantič, pa se je brezdelno, vsaj tako se mu je zdelo, potikal po bližnjih travnikih. Zeleni so bili, tako intenzivno zeleni, da so ga zaščemele oči. Pa češnje so takrat zorele, se mu je posvetilo. Takrat je bilo vse še tako mirno, samo pijanci so zganjali hrup zaradi žganja, ki jim je skisalo razum. In vedno, ko se je vrnila, se ji je stisnil v objem. Mehke roke so ga božale po licih, vsaj njemu so se zdele mehke. Pela mu je, mrmrajoče je premikal ustnice, solze so si utirale pot čeznje. Rad se je spominjal tistih travnikov in hiše, prav taka vrata je imela, kot ta zid, rjava.

Malo dlje od znanega sveta je našel prijatelja. Nobeno drevo ni bilo previsoko, noben potok preglobok. Takrat se jima je zdelo, da jima svet leži pred nogami in samo čaka, da ga osvojita. Vse se je odvijalo tako hitro, že so lestve in balkoni zamenjali drevesa, nista bila več fantiča, zdaj so pesmi dobile nov pomen.

In njeni lasje so bili rjave barve. Njene ustnice pa tako žametne in rdeče. Nosnice mu je napolnil vonj po svežih rjuhah in njenem golem telesu, ki mu je dovolilo, da je ležal ob njem. Čutil je lahko ljubezen, ki je lebdela visoko pod stropom njune sobe. Skozi okna je pihljahal lahen vetrič in zibal zavese. Kako močno je ljubil njune popoldneve, ga je prešinilo šele sedaj.

Tam so bili rjavi samo njeni lasje. Tukaj pa je bil pred njim rjav zid in preko njega se ni videlo. Mogoče pa mu uspe preplezati nekoč čezenj in se vrne, da ponovno vdihne vonj tistih rjuh, dreves in travnikov, ki se bodo razbohotili ravno v tem času.

Tišino pretrga glasen krik, kot bi bruhnil rjavo brozgo na tiste bele rjuhe. Nikamor se ne bo vrnil več. Tistih krajev več ni, ni več tistih ljudi. Mati leži spokojno, nanjo pada senca, pogrebci dvigajo pokrov. Prijatelj nemo strmi v obzorje, ki je bilo nekoč njun cilj. Mirne so njegove izbuljene oči, glavo poveša proti tlom, lahka sapa ziba njegovo telo in družbo mu delajo črne ptice, medtem ko visi na drevesu njunih sanj. Rdeče ustnice so se zilile skozi spačen izraz. Rdeče so bele rjuhe, ona leži na njih, njega pa vlečejo stran surove roke, brez občutkov.

» Naslednji,« se zasliši glas. Kolena klecajo, prišel je čas, roke pa so trdno zvezane za hrbtno, niti agonija jih ne more rešiti. Spomini izginejo, pred njim je samo še zid, ki ne bo nikoli preplezan. Težka rjava visi na njem in se kot brozga cedi proti luži na tleh, večnost ga loči od nikoli. Vdih postaja težak, mogoče je zadnji. Sila pretrga muko, zadnji pogled na zdaj moker zid in nato tišina, kolena ne zdržijo več in usihajoče telo udari ob orošena tla.

»Kako umirajo te živali, kot bi se imele od česa poslavljati!« zakliče temen glas in pahne naslednjega, golega in tresočega, pred zid.

Starec in sence

Sedel je v prazni sobi, okrog njega so se razprostirale z mrakom prežete stene. Pravzaprav je bil mrak že tako gost, da ga niso mogle v popolnosti vpijati, zato je kot težka gošča lebdel pod stropom in v težkih kosmih padal in zapolnjeval sobo, da so se skozenj le s težavo opazile motne steklene oči.

Sedel je ta starec vedno v tej sobi. Zanj to ni bila zgolj soba polna mraka, bila je vse njegovo življenje in zavedanje, bil je popolnoma sam, a nenavadno zadovoljen. V gugalniku se je enakomerno zibal in s palico udarjal v ritmu ob nagnita tla.

Soba je bila brez oken, vanjo so vodila samo vrata, skozi katera nihče ni prihajal niti odhajal. A kljub temu so starčeve motne oči videle sence, ki so v brstečih zgodbah poplesovale skozi mrak in se nemirno ustavljale na vlažnem ometu. Bile so tako mehke in skoraj otipljive, kot bi živele ob njem, in samo njegove. Lahko jih je opazoval, kadar si je zaželel. Še za zaprtimi vekami so nadaljevale svoj sveti obred.

Sence niso imele obrazov, bili so votlo prazni, tudi glasu niso imele. Ljubil jih je takšne, kot so bile. Skupaj z njim so namreč ustvarjale tišino, ki jim ni bila mučna ali napeta. Pravzaprav je povedala več kot izpraznjeni pogovori, ki so se izgubljali iz temnih votlin, polnih porumenelih sklenine.

Bil je popolnoma srečen v svojem svetu, čeprav je bil omejen z vlažnimi stenami in nagnitimi tlemi, ker vanj nihče ni posegal. Odkar je pomnil, se vrata še niso odprla, tudi noben zvok ni naključno zaplaval v sobo. Niti svetloba tukaj ni našla nikakršnega prostora, zato je mrak postajal vedno bolj gost. Počasi ga je začela vpijati tudi starčeva porumenela koža. Gosta zmes je pronicala skozi pore in lenobno poplesavala s trpko krvjo. Živčni končiči so odmrli in vsa občutja in čuti so zaznavali samo še univerzalnost. Oči niso več predstavljale nobene meje, ta se je topila in se razlivala po prostoru kot žolta zmes.

Na stenah je postajal ples vedno bolj divji, obreden. Postave so stegovale roke proti stropu in iz njega grabile težke kose teme in si jo krčevito tlačile v prenapolnjena usta in nič več ni bilo enako kot prej. Postajale so nasilne, roke so stegovale že proti starcu. Ta je še vedno mirno sedel in udarjal s palico v ritmu ob tla. Koža je bila tako otopela, da ni čutil, ko so ga tanki kremplji dosegli in se hlastno zasadili v izžeto blede meso.

Sedel je starec v sobi, ne da bi sam vedel, kako je prišel tja. To je bila edina misel, ki ga je prešinila v vsem njegovem obstoju, ravno v hipu, ko so se odprla vrata in so sence izginile v stene. V tistem trenutku pa ga že ni bilo več, samo še vdihnil je plitvo, da se je slišalo, kako oster zrak trga in para suho tkivo.

Članki

Sabina Potrč

Vpliv globalizacije na slovenski jezikovni sistem ¹

1 Uvod

Zgodovinska in jezikovna dejstva kažejo, da so na slovenščino vselej pomembno vplivali stični jeziki, kot so nemščina, hrvaščina, italijanščina in madžarščina. Prestižnih jezikov pa je bilo skozi njeno zgodovino več, in sicer latinščina, nemščina, »slovanščina« v dobi slovanjenja v 19. stoletju, srbohrvaščina v povezavi s staro in novo jugoslovansko državo ter slednjič angleščina (Stramljič Breznik 2007: 291). Prvi stiki slovenščine z angleščino segajo v 17. in 18. stoletje in niso bili neposredni, saj so bila srečanja med slovenskimi in angleškimi govorci takrat izredno redka in niso pomembno vplivala na prevzemanje angleških besed (Šabec 2012: 305–306). V bistvu je šlo za stalen dotok angleških besed v večino evropskih jezikov kot posledica dejstva, da je Velika Britanija postala ena vodilnih evropskih političnih in gospodarskih velesil (Sicherl 1999). Vlogo jezikovnega posrednika pa je prevzela nemščina. V začetnem obdobju je bil torej vpliv angleščine minimalen in z današnjega vidika skorajda zanemarljiv (Šabec 2012: 306).

Prvo bolj intenzivno obdobje angleškega vpliva na slovenščino je prišlo kmalu po koncu 2. svetovne vojne, ko se je v slovenskih osnovnih šolah začela poučevati angleščina. Ob drugih tujih jezikih, ki so se poučevali tudi v srednjih šolah, je hitro postala glavni tuji jezik v izobraževalnem sistemu. Število besed, ki jih je slovenščina prevzemala iz angleščine, je naglo naraščalo, za kar sta imela največ zasluga tehnični napredek in oziranje tedanje Jugoslavije in v njenem okviru Slovenije k modernejšemu življenjskemu slogu zahodnega sveta. Tehnični izumi in pripomočki, stvari in pojmi iz sveta zabave, filmske industrije, športa in drugih področij, za kar slovenščina ni imela svojih besed, so bili torej poimenovani z angleškimi besedami. Šabčeva omenja le nekatere: *intervju, kviz, piknik, pulover, sendvič, puding, boks, badminton, kampirati, servirati, parkirati, bojkot, fleš, frik, anorak, hendikep, hulahopke*. Prevzete besede so bile večinoma prilagojene slovenski izgovarjavi in slovnici, čeprav so nekatere med njimi celo vse do danes ohranile do neke mere nestabilno pravopisno obliko, npr. *koktajl/koktejl/coctail, jazz/džez, jeans/džins* (Šabec 2012: 306).

Število anglicizmov se je stopnjevalo z vedno večjim vplivom predvsem ameriške kulture na življenje. Od tod cela vrsta izrazov, ki prevladujejo na določenih področjih od glasbe (npr. *hit, pop, rok, bend, punk, rap*) do filma (npr. *film, triler, horor*), športa (npr. *golf, tenis, skvoš*), mode in življenjskega stila (npr. *kavbojke, keš, gej, stres, jogging/džoging*) in kasneje računalniške tehnologije (npr. *komputer, kalkulator, klikniti, heker, disketa*). K prevzemanju angleških besed je znatno prispevala tudi vedno večja mobilnost prebivalstva, saj so ljudje vedno več potovali ter tako prihajali v neposredni stik z rojenimi angleškimi govorci (Šabec 2012: 307).

¹ Prispevek je nastal pod mentorstvom red. prof. dr. Irene Stramljič Breznik pri predmetu Slovenski jezik in globalizacija.

Prehod iz drugega v tretje, najnovejše obdobje prevzemanja angleških besed v slovenščino je v slovenskem prostoru zaznati približno od 90. let 20. stoletja dalje, ko se je pojavil splet in s seboj prinesel nove možnosti komunikacije. Opazen ni le izredno povečan vpliv angleščine, ampak v mnogih pogledih kvalitativni preskok v načinu njene rabe. Spletni uporabniki tuje besede pogosto kar sveže, v tako rekoč »instantni« obliki vključijo v svojo rabo. Med tistimi izrazi, ki so zaradi priljubljenosti spletnih storitev in družabnih omrežij prešli v splošno rabo, se omenjajo besede, kot so Google, Twitter, Facebook in blog. Predvsem *Google*, *Twitter* in *blog* so se zelo hitro prilagodili domači pisavi in slovenskim besedotvornim vzorcem, saj so se razvile cele besedne družine (Šabec 2012: 308).

V tem v zvezi se kot pozitivna lastnost omenja kreativnost slovenščine, ki zna vsrkavati in prilagati prevzeto leksiko, vendar pa je treba opozoriti tudi na negativne plati, ki se pod vplivom angleščine skrivajo predvsem v površnosti in nenatančnosti izražanja na različnih jezikovnih ravlinah. Ta površnost najbolj preseneča v drugih oblikah spletne komunikacije (do neke mere je še sprejemljiva v okviru socialnih omrežij, kakršna sta *Facebook* in *Twitter*) in v resnejših časopisih, kjer bi pričakovali večjo stopnjo formalnosti in upoštevanja pravopisnih in slovničnih pravil (Šabec 2012: 309).

Pretirano navdušenje nad angleščino je mogoče najti še v oglasih, kjer oglaševalci skušajo pritegniti večjo pozornost potrošnikov in ustvariti vtis, da gre za bolj imenitne, vrednejše, bolj sofisticirane izdelke ali storitve. Bolj se poudarja zunanja forma kot vsebina. Njihov cilj je doseči čim večji komercialni učinek. Takšna sta primeri *O'glasna pošta* in *z' dežeze*, kjer je v obeh primerih opuščaj nepotreben, v drugem pa celo v hipotetičnem primeru, da bi bilo možno reči *iz dežeze* (kar ni), stoji na napačnem mestu.

Zelo podobno stanje najdemo še marsikje drugod, in sicer pri imenih podjetij in lokalov (npr. *Moby Dick*, *ProFit Medvode*, *Scratch bar*, *Happy Hour*), imenih glasbenikov in glasbenih skupin (*Game over*, *Gimme 5*, *The Tzar Blues Band*), naslovihih blogov in imenih oz. vzdevkih blogerjev (npr. *Easy Riderka*, *Zadeta od Lifa*, *geekchick*, *ovchka*, *sunnypirate*) ter pri raznih sloganih (*I feel Slovenia*), kjer se daje prednost globalnemu pred lokalnim, in iskanju angleškega v slovenskem po vsej sili (npr. *Slovenia*, kjer naj bi angleška verzija imena države vsebovala besedo *love = ljubezen*) (Šabec 2012: 310–311).

Šabčeva (Šabec 2012: 311) meni, da angleščina izrazito vpliva tudi na strokovno in znanstveno literaturo, kjer pa običajno ne gre le za terminologijo, ampak velikokrat tudi za izključno pisanje in objavljanje v angleškem jeziku. Podobno ugotavlja Monika Kalin Golob (Kalin Golob 2001: 235–240), ki pa meni, da je z vidika jezikovne kulture vendarle treba dajati prednost izraznim sposobnostim slovenščine, to je oblikovanju poimenovanj iz domačih besed. Pogoj za uveljavitev takih izrazov pa je, da je domača beseda enakovredna in seveda pravočasno tvorjena.

Odnos govorcev do vpliva angleščine na slovenščino ni enoten. Nekateri v naraščajočem vplivu angleščine vidijo nevarnost za rabo in razvoj slovenščine, drugim se pa zdijo ti strahovi odveč in se zavzemajo za odprtost pri prevzemanju tujih prvin (Šabec 2012: 311).

Najpogostejši argument proti rabi tujih besed (Kalin Golob 2001: 235) je zmanjšano razumevanje besedil. Po ugotovitvah tujih raziskovalcev se največ anglicizmov, poleg v slengu,

pojavlja tudi v strokovnih in znanstvenih besedilih, od koder se širijo v publicistična in praktičnosporazumevalna.

2 Integracija angleških sposojenk v slovenščino

Obstaja veliko dejavnikov, ki vplivajo na vključevanje tujejezičnih prvin, in to od lingvističnih do sociolingvističnih (Šabec 2009: 20). Anglicizmi lahko v slovenščini doživijo tri možnosti (Kalin Golob 2001: 235 po Korošec 1985: 72), in sicer ne vstopijo v knjižni jezik, ker ostajajo v neknjižnih zvrsteh (pogovorno okej za angleško O. K.), vanj vstopijo kot strokovni izrazi (*koda*, *kod* < *code*) ali pa so potisnjeni na raven pogovornega jezika, ker so nadomeščeni z domačim knjižnim izrazom (*toaster* – *opekač*, *grapefruit* – *grenivka*). Po avtoričinem mnenju je prevlada domačega izraza odvisna od pravočasnosti tvorbe, odnosa uporabnikov do kultiviranega knjižnega jezika, uspešne razširjenosti, pomemben vpliv pa imajo tudi domače blagovne znamke, ki svoje izdelke poimenujejo slovensko.

Pri starejših sposojenkah gre za besede, ki so bile uspešno integrirane v slovenščino v rabi in po pravilih slovenske slovnice. Novejše, v primerjavi s starejšimi, so bolj dovzetne za spremembe. Običajno so sposojene neposredno iz angleščine, bodisi preko ustnih virov ali preko interneta, zaradi česar so veliko bliže prvotnim, kot starejše. Za izgovarjavo starejših sposojenk je značilna zamenjava angleških fonemov z njihovimi najbližjimi slovenskimi ustrezniki. Tipična slovenska odstopanja so tudi skupna v izgovarjavi angleških sposojenk. Nekateri izmed primerov so: (1) bližnja realizacija nekaterih samoglasniških fonemov /æ/ > /e, ɛ/, npr. *band* > *bend*, (2) poenostavitev nekaterih diftongov /ou/ > /o/, npr. *goal* > *gol*, (3) izgovarjava končnega -ng kot /ŋk/ namesto /ŋ/, npr. *linj* > *linjk*.

Izgovarjava novejših sposojenk pa je običajno zelo nestabilna, odvisna je predvsem od jezikovnih kompetenc govorcev. Te so na splošno višje pri mlajših govorcih, ki se učijo angleščine v šoli, pri govorcih z višjo izobrazbo in pri tistih, ki so mobilnejši. Primerjava z izgovarjavo starejših sposojenk kaže, da novejše veliko bolj posnemajo angleške modele, npr. *notebook* > /noutbuk/. Pravopisno so starejše sposojenke stabilne in v več primerih dosledno črkovane na enak način. Tipične angleške črke, ki ne obstajajo v slovenščini, so nadomeščene z njihovimi slovenskimi bližnjimi ustrezniki (*weekend* > *vikend*, *sherry* > *šeri*, *coca-coca* > *koka kola*).

Novejše sposojenke kažejo veliko nižjo stopnjo integracije in se pogosto upirajo pregibnim vzorcem v slovenščini. Njihova usoda je v resnici negotova in ni jasno, katere se bodo ukoreninile in katere bodo šle v pozabo. Vendar pa obstajajo izjeme, kot npr. zelo produktivna beseda *blog*, ki oblikuje celotno besedno družino. Stramlič Breznik (2008: 155–6) navaja naslednje tvorjenke: *blogada*, *blogajna*, *blogastično*, *blogat*, *blogataš*, *blogator*, *blogocizem*, *blogika*, *bloginja*, *bloginje*, *blogovnica*, *blogovski*, *blogulja*, *blogun*, *bložanski*, *bložki*, *zablogiran* itd.

Pri starejših kalkih gre za prevajanje besede za besedo iz angleščine, kjer angleški elementi dobesečno nadomestijo slovenske, npr. *brainwashing* – *pranje možganov*. Novejši kalki se zdijo številnejši, kar je odraz intenzivnejšega stika z angleško/ameriško kulturo, kot je to bilo v preteklosti, npr. *hatespeech* – *sovražni govor* (Šabec 2009: 20–25).

3 Besedje

Besedje je praviloma bolj dovzetno za prevzemanje iz drugih jezikov. Na začetku so bile prevzete besede dokaj nestabilne, kot smo videli, tako v črkovanju kot v izgovarjavi (npr. *leasing/lizing*). Kasneje doživljajo različne fonološke, morfološke in pravopisne prilagoditve. Nekatere se lahko popolnoma integrirajo v slovenščino in se obnašajo kot druge slovenske besede (npr. *sendvič, pulover, piknik*). V nekaterih primerih lahko pridobijo poseben pomen, bodisi ožjega kot v izvorniku (npr. *juice*, ki se v angleščini nanaša na vse sokove, v slovenščini pa samo na pomarančni sok) ali širšega (npr. *toast*, v smislu opečenega sendviča iz šunke in sira, medtem ko je v angleščini pomen omejen na opečeni kos kruha) (Šabec 2011: 39).

Veliko prevzetega besedja iz angleščine se pogosto pojavlja tudi v strokovnih besedilih, zlasti pogosta citatna raba besed, ki izhaja iz mednarodnega prestiža angleščine. Le-te se morajo slovenščini prilagoditi vsaj v pisavi (*box > boks*) in tako postati del domače leksike. Vsekakor pa je priporočljivo, da uporabljamo ob prevzetih tudi domače termine, saj je definicija pojmov v obeh jezikih popolnoma enaka, le poimenovanje je drugačno. Tako postaja pojmovni svet stroke dosegljiv tudi slovenskemu bralcu (Kalin Golob 2001: 236).

Posamezne angleške sposojenke in kalke uporabljajo znanstveniki, poslovni ljudje in tudi širša javnost, vendar nikjer ne najdemo toliko angleških vplivov kot v jeziku mladostnikov in v medijih. Mladostniki uporabljajo angleščino kot podlago za sleng (Šabec 2011, Bokal 2003: 17) in s tem izražajo svoj protikonformistični odnos do odraslih (npr. *ful, kul, šit, d'best, fajt, džoint, frend, brejkič, fensi, izi, skenslati, densat, biti na badu, bajdvej, enivej, iti v lajf, ever*).

V medijih najdemo pogosto objavljena besedila, v katere je avtor vstavil cele stavke in včasih celo dolge odlomke v angleščini. Nekateri izrazi so tako napisani v poševnem tisku, v narekovajih ali jih celo spremljajo opombe (Šabec 2011: 40–41).

4 Vpliv angleščine na slovensko besedje

Na pojav, da se angleško besedje v prevzemajočem jeziku pomensko širi ali oži, opozarja tudi Kalin Golob (2001: 236–240), ki po Filipoviću (1986: 161) loči tri oblike: a) anglicizem ostaja nespremenjen v sprejemnem jeziku (*foxtrot > fokstrot*), b) pomen se zoži (npr. angleški samostalnik *communication*, je v slovenski strokovni rabi pomensko omejen, v primerjavi s slovenskim *komuniciranje*) in c) anglicizem se pomensko rabi širše (npr. *imidž*, ki je v slovenščini, predvsem v slengovski rabi, pridobil pomene, tako da med mladimi sooznačuje pozitivno vrednotenje posameznikove podobe).

Filipovićevo teorijo za opredelitev t. i. kulturnega sposojanja upošteva tudi Eva Sicherl (1999), ki upošteva tudi njegovo terminologijo, tako da leksem v jeziku dajalcu poimenuje model, prevzeto besedo pa jezik prejemnik preimenuje v t. i. repliko. V tem procesu preoblikovanja modela v repliko lahko prihaja do spremenljive glasoslovne in/ali morfemske oblike. Kot primarne adaptacije upošteva spremembe, ki nastajajo v procesu do dokončne vključitve replike, sekundarna adaptacija pa nastane že po vključitvi sposojenke, ko je le-ta izpostavljena enakim spremembam kot vse oblike jezika sprejemnika.

Ista avtorica (Kalin Golob 2001) opozarja na možnosti prekrivanja pomenov v družbo-slovni stroki, ki je rezultat neustreznega prevajanja ali tudi pomanjkanja jezikovnega znanja. To ponazori z uporabo leksemov *polje* in *področje* in pri tem ugotavlja, da je za knjižno rabo primernejša beseda *področje*, medtem ko je *polje* dobesedni prevod angleške besede *field*, ki je v angleško pisani strokovni literaturi pogosta v pomenu, za katerega ima slovenščina že ustrezni izraz *področje*. Pogosto pa opaža tudi, da strokovnjaki prevzemajo in kar citatno uporabljajo angleške strokovne izraze. In to je nespremenljivo, ker citatna beseda ne more opravljati vloge slovenskega strokovnega izraza, niti če je pisno poslovenjena (*mobing* < *mobbing*), ker je vsaka stroka dolžna poskrbeti za razvoj strokovnega izrazja v svojem jeziku.

5 Skladenski vplivi

V primerjavi z velikim pritokom angleških leksemov v slovenščino se zdi vpliv angleščine na slovensko skladnjo skoraj zanemarljiv. Včasih naletimo na nenavadno zvenceče strukture, ob podrobnejšem pregledu pa se odkrije, da kažejo, da so njihovi avtorji preprosto izbrali bližnjico in jih neposredno prenesli iz angleščine v slovenščino. Bolj očiten primer angleškega vpliva na slovenske besede je povečanje uporabe kombinacije samostalnik + samostalnik, kar je tipično za angleščino, namesto slovenske kombinacije pridevnik + samostalnik (Šabec 2011: 43-44).

6 Pravopisni vplivi

Pravopisni vplivi angleščine na slovenščino doslej niso bili zajeti v podrobnejši raziskavi, a jih Šabčeva vidi kot pomembne zaradi njihovih možnih dolgoročnih učinkov na razvoj slovenščine. Posebno še za generacije mlajših Slovencev, ki šele pridobivajo znanje s področja pravopisne norme knjižne slovenščine, a tovrstne standarde grobo kršijo prav besedila, ki so jim mladi v vsakodnevnem življenju najbolj izpostavljeni. Že v kratkih spletnih in oglaševalskih sporočilih je namreč mogoče najti mnogo posebnosti angleškega jezika, ki niso lastne slovenščini (*npr. črke x, y, w, q*), podvojitve soglasnikov in samoglasnikov (*ss, oo*), pomanjkanje ločil ali nepravilna raba le-teh (*Hobby&Art, Odvetniki Šelih&Partnerji*), razne kombinacije števil in črk.

Podobno je v oglaševanju, kjer z besednimi igrami in že samim vključevanjem angleških črk skušajo pritegniti pozornost potrošnikov ter s tem delajo svoje proizvode bolj privlačne. Enako velja za nekatera podjetja, skupine in umetnike, ki izberejo angleška imena ali jih vsaj prilagodijo angleškemu črkovanju, *npr.: Anything you need. Baby, you got it, anything you want, you got it (Merkurjev oglas); Maximum Shop, Merkur Group, Dental ART, d.o.o.; Alya, Neisha, Slon 'n' Sadež* (Šabec 2011: 45-46).

7 Za zaključek

Stik med jezikoma je danes izredno močan, predvsem za določene segmente prebivalstva, in sicer za poslovneže, znanstvenike in uporabnike spleta. Glede na trenutne težnje ne moremo pričakovati, da bi se vpliv angleščine na slovenščino zmanjšal. Prej se bo okreplil, kar seveda sproža vprašanja ravnovesja in možnih posledic za slovenski jezik. Gre namreč za področja, ki so zaradi posrednih ali neposrednih posledic za našo osebno, družbeno in kulturno identiteto še posebej občutljiva in tudi tu se bo šele s časom razkrilo, če in v katerih pogledih je/bo angleščina trajno zaznamovala slovenski jezik (Šabec 2006: 335, 339).

8 Viri

- Ljudmila BOKAL, 2003: Jezikovne spremembe s stališča novih besed. *Slovenski jezik*, št. 4. 12-25.
- Ljudmila BOKAL, idr., 2003: O načrtovanem slovarju novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika. *Jezi-koslovni zapiski* 9/1. 7-47.
- Monika KALIN GOLOB, 2001: Med angleščino in slovenščino: prevzemanje in pomenski premiki. *Družbo-slovne razprave XVII/ 37-38*. 235-240.
- Nada ŠABEC, 2002: Vpliv angleščine na slovensko besedje. *Rječ* 8/2. 83-90.
- 2006: Jezik, družba in kultura: slovenščina v stiku z angleščino. *Slavistična revija* 54/ pos. št. 327-342.
- 2009: Recent English Loanwords in Slovene. *ELOPE VI/ 1-2*. 19-27.
- 2011: Slovene-English Language Contact and Language Change. *ELOPE VIII/ Spring*. 31-47.
- 1999: Cliches and catch phrases as used by Slovene speakers of English. *Teorija i mogućnosti primjene pragmatolingvistike*. Ur. Lada Badurina. Zagreb - Rijeka: Hrvatsko društvo za primljenjenu lingvistiku. 721-734.
- 2005: Slovene-English Language Contact: Lexical, Syntactic, Pragmatic and Intercultural Aspects. *Jezik u društvenoj interakciji: Zbornik radova sa savjetovanja održanog 16. i 17. svibnja 2003. u Opatiji*. Ur. Diana Stolic, Nada Ivanetić, Boris Pritchard. Zagreb - Rijeka: Hrvatsko društvo za primljenjenu lingvistiku. 471-481.
- 2012: Slovensko-angleški jezikovni stiki skozi čas in prostor. *A svet je kroženje in povezava zagonetna ... Zbornik ob 80-letnici zaslužnega profesorja dr. Mirka Križmana*. Ur. Vida Jesenšek, Alja Lipavc Oštir, Melanija Fabčić. Maribor: FF (Zora, 84). 305-317.
- 2007: Vpliv angleščine na slovenščino: leksikalni in pravopisni vidiki. *Besedje slovenskega jezika*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo (Zora, 50). 316-324.
- 2007: Jezikovne spremembe slovenskega jezika v času in prostoru pod vplivom angleščine. *Besedoslovne spremembe slovenskega jezika skozi čas in prostor*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo (Zora, 49). 617-664.
- 2013: Slovensko-angleški jezikovni stiki. *Slovenski jezik v stiku evropskega podonavskega in alpskega prostora*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora, 93). 291-306.
- Eva SICHERL, 1999: *The English element in contemporary standard Slovene: phonological, morphological and semantic aspects*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 135-146.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2007: Samostalniški germanizmi v frazemih Slovarja slovenskega knjižnega jezika od a do h. *Besedje slovenskega jezika*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo (Zora, 50). 291-303.

Kaja Hercog

Franc Miklošič – Ena najpomembnejših osebnosti 19. stoletja v slovenski zgodovini

Uvod

V 19. stoletju so se na področju slovenskega jezikoslovja zgodili veliki premiki. Zanje so zaslužni takrat rojeni veliki jezikoslovci, kot npr. Jernej Kopitar, Valentin Vodnik, Peter Dajnko, Franc Serafin Metelko, Urban Jarnik, Anton Murko, Anton Janežič idr. Posebno mesto med njimi ima Fran Miklošič, ki je po Bezlajevih besedah (1964) »*poleg Prešerna največja slovenska osebnost 19. stoletja.*«¹ V članku se bomo kot obeležitev 200-letnice njegovega rojstva na kratko sprehodili skozi njegovo življenje in delo ter opozorili na njegov pomen za slovenski jezik in Slovence.

1 Življenje in šolanje²

Franc Miklošič se je rodil 20. novembra 1813 v Radomerščaku pri Ljutomeru. Po končani gimnaziji, ki jo je obiskoval v Varaždinu in Mariboru, se je vpisal na študij filozofije in prava v Gradcu. Sedem let po vpisu, tj. 1937, je odlično opravil ustni doktorski izpit in bil imenovan za suplenta filozofije. Doktoriral je leto kasneje, vendar proti pričakovanjem ni dobil redne stolice za filozofijo v Innsbrucku, zaradi česar se je znova vrnil k študiju prava in se posvetil odvetništvu³. Decembra 1840 je bil promoviran za doktorja prava. Zagnano znanstveno delo ga je pripeljalo do habilitacije v izrednega in nato rednega profesorja na dunajski univerzi. V letih 1851, 1856 in 1865 je bil dekan filozofske fakultete, leta 1854 pa je postal celo rektor univerze. Upokojil se je leta 1885. Z ženo, s katero se je poročil leta 1852, sta imela dva sinova. Zadnja leta svojega življenja je preživel na Dunaju, kjer je tudi pokopan. Umril je 7. marca 1891, star 78 let.

2 Delo

Iz zgornjega poglavja je vidno, da se je Franc Miklošič zunaj slovenskega prostora uveljavil z dosežki, ki bi bili še danes v veliko čast vsakemu Slovencu. Kako je sploh mogoče, da je to uspelo mladeniču iz povsem ruralnega okolja, iz Prlekije? Miran Puconja (2013) pravi, da je bilo prav to okolje optimalno za razvoj jezikoslovne zavesti. Prlekija je bila namreč »*dežela, kjer se je cedilo mleko in med.*« (Puconja 2013: 13). Zaradi tekočega pretoka blaga in ljudi so imeli Prleki prilžnost spoznavati tuje jezike in tujo kulturo, kar je v njih krepilo pripadnost slovenskemu jeziku in

¹ Zapisano v Miklošičevi monografiji (Marko Jesenšek, 2013: Miklošičeva monografija: Ob dvestoletnici rojstva Franca Miklošiča. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča).

² Podatki o življenju so povzeti po Slovenskem bibliografskem leksikonu (Slovenski bibliografski leksikon, pridobljeno 6. decembra 2013, iz <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:1689/VIEW/>).

³ Prav to ga je pripeljalo do raziskovanja jezikoslovja, saj je spoznal Kopitarja, ki je v njem vzbudil željo po znanstvenem raziskovanju (Jakopin 1991: 182).

narodu. To je zagotovo ena od določnic, ki so močno vplivale na Miklošičev jezikoslovni razvoj. Zaznamoval pa ga je tudi Jernej Kopitar, ki je bil kustos dvorne knjižnice. Ta je hitro ugotovil, da je Miklošič jezikoslovec velikega formata in da je pravi za njegovega naslednika. Po intenzivnih prizadevanjih mu je to tudi uspelo. Miklošič je že v času prijateljavanja s Kopitarjem uspešno deloval na znanstvenem področju, zaradi česar ga je cesar 1948 imenoval za dopisnega člana Akademije znanosti, 3 leta kasneje pa še za rednega. Po marčni revoluciji se je začel udeleževati na političnem področju. Bil je poslanec državnega zbora (okraj Lenart), predsednik političnega društva Slovenija na Dunaju, sodeloval je pri reformi srednjega in visokega šolstva itd. (prav tam: 13–16).

Na začetku smo zapisali, da Franc Miklošič spada med pomembne jezikoslovce 19. stoletja. Pomemben dogodek, ki je poleg prijateljavanja s Kopitarjem, od katerega je prevzel panonsko hipotezo o izvoru starocerkvenoslovenskega jezika⁴, močno vplival na razvoj Miklošiča kot jezikoslovca, je bil razpust državnega zbora. Takrat je bil namreč Miklošič imenovan za izrednega profesorja slavistike na Dunaju, kar je povzročilo osnovanje slavistične stolice. V petdesetih letih si je za cilj zastavil zbrati rokopisno gradivo iz hranilišč na Balkanskem polotoku, s čimer je delno nadaljeval Kopitarjevo delo. Čeprav je bil leta 1862 imenovan za člana gosposke zbornice, se je usmeril k znanstvenemu raziskovanju (prav tam: 16).

Njegov radovedni in znanja žejni duh se je izkazoval že v najstniških letih – že tedaj je bil posebno dober v znanju klasičnih jezikov⁵. V Gradcu, kjer so se srečevali štajerski izobraženci, se je seznanil s Stankom Vrazom, s katerim sta želela izdajati almanah *Metuljček*, protiutež *Kranjski čbelici*. Čeprav jima to ni uspelo, je Miklošič začel s prevajanjem in pisanjem poezije⁶. Čeprav s pisanjem leposlovja ni nadaljeval, je bila to osnova, ki ga je navdušila in v njem morda vzbudila še bolj močno jezikovno zavest. Na sebe je v znanstvenem smislu prvič opozoril z oceno Boppove gramatike sanskrita⁷, kjer je zavzel stališče, da ima vsak slovanski jezik svoj individualni razvoj (Puconja 2013: 16). To razmišljanje ga je vodilo v poglobljen študij starocerkvenoslovenskih tekstov, rezultat tega pa je starocerkvenoslovenski slovar *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, emendatum auctum*, ki je nastajal od 1862 do 1865 (prav tam: 17). Njegovo plodno jezikoslovno delovanje se kaže v bogatem opusu del, ki obsega 34 samostojnih knjig, različnih monografij in drugih spisov, ki so izšli pod okriljem dunajske akademije znanosti, pa je 108 (Slovenski bibliografski leksikon). Alenka Jensterle-Doležal (2013) zapiše, da Miklošičeva bibliografija zajema celo 180 znanstvenih publikacij (74).

⁴ Kopitarjeva panonska teorija ima za razvoj slovenskega jezika izreden pomen, čeprav je zaradi opredelitve slovenščine kot najstarejšega jezika, ki je nastal v Panoniji, kjer so živeli naši predniki, marsikdo ni jemal kot take. Danes zaradi Oblakovih dognanj vemo, da je panonska teorija napačna, vendar je prav ta utemeljila legitimnost slovenščine in v ljudeh vzbudila razmišljanje o slovenščini kot o neodvisnem jeziku (Herrity 1994: 249–255).

⁵ Iz prošnje za mesto v dunajski dvorni knjižnici je razvidno, da je Miklošič govoril nemščino, latinščino, italijanščino, francoščino, angleščino, slovenščino in poljščino, razumel pa je tudi ostala slovanska narečja ter staro in novo grščino (Slovenski bibliografski leksikon, pridobljeno 6. decembra 2013, iz <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:1689/VIEW/>).

⁶ Dve pesmi v ilirščini je Vraz objavil v Danici (Slovenski bibliografski leksikon, pridobljeno 6. decembra 2013, iz <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:1689/VIEW/>).

⁷ Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Gothischen und Deutschen, I–IV, Jahrbücher der Literatur (Slovenski bibliografski leksikon, pridobljeno 6. decembra 2013, iz <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:1689/VIEW/>).

Pregled Miklošičeve bibliografije nam kaže, da je deloval kot filolog, slovničar, slovaropisec, zgodovinar, narodopisec, izdajatelj tekstov itd. Lahko bi rekli, da je njegovo epohalno delo, v katerem je združil znanje vseh slovničnih raziskovanj, slovnica *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen I–IV*. V njej je obširno obdelal staro cerkveno slovanščino in z njo primerjal ostale slovenske jezike. V svojih zgodovinsko-filoloških razpravah je dokazoval, da je glagolica starejša pisava kot cirilica, in razpravljal o panonski hipotezi, ki trdi, da je jezik panonskih Slovencev tudi pravi starocerkvenoslovanski (staroslovenski) jezik in se v nekaterih značilnostih razlikuje od (takratnega) novoslovenskega. Miklošič se je ukvarjal tudi z drugimi, neslovanskimi jeziki, npr. albanščino, in skrbel za izdajanje slavističnega časopisa *Slavische Bibliothek* (prav tam), v katerem je mdr. spodbujal tudi slovensko jezikovno zavest.

3 Miklošičev pomen za Slovence in slovenščino

Že samo po zapisanem lahko sodimo, da je imelo delo Frana Miklošiča zares veliko vlogo pri oblikovanju položaja slovenskega jezika. Ker je letos, v letu 2013, 200 let od njegove smrti, je pohvalno dejstvo, da se je v ta namen ne le v naši državi, pač pa tudi na Dunaju organiziralo več prireditev, ki so počastile njegovo življenje in delo. Čeprav je bil nekaj časa tudi pristaš ilirizma – kar nekateri preveč poudarjajo – je ravno njegov prevod zakonika tisti, ki je postavil temelje slovenski pravni terminologiji in posledično vplival na oblikovanje slovenščine kot samostojnega in enotnega knjižnega jezika. Leta 1848 je bil namreč predsednik akademskega društva Slovenija na Dunaju, ki je oblikovalo program *Zedinjena Slovenija*. V tem programu so mdr. zahtevali enakopravnost slovenskega jezika v šolah in uradih⁸, slovenski jezik pa se je kot kultiviran izkazal še na področju pravne terminologije (Kranjc 1992: 117–134). Po Kreku (1883) je »slovenščina dobila po njegovem (Miklošičevem) duševnem trudu tako znanstveno lice, kakršno zahteva najstrožje sočasno stanje jezikoznanstva.« (Jesenšek 2013: 5).

Ne le da je bil Miklošič izredno jezikovno zaveden, k temu je pritegnil tudi druge slovenske intelektualce (Navratila, Svetca, Cigaleta in Levstika). V *Slavische Bibliothek II* je Slovence pozval, naj skrbijo za materni jezik, ne pa da se – četudi brez znanja jezikovne filozofije – trudijo oblikovati en slovanski knjižni jezik (*Slovenski bibliografski leksikon*).

Ves čas poudarjamo Miklošičev pomen za nas, Slovence. Opozoriti je treba, da njegova zapuščina oz. njegovo znanstveno delo presega nacionalne meje. Brez zadržka lahko namreč trdimo, da je močno vplival na slovansko jezikoslovje in ga literarna zgodovina še danes poimenuje »največji slovanski filolog« (prav tam). Da je njegov prispevek k jezikoslovju ogromen, so vedeli že v času njegovega življenja, saj so ga imenovali za »največjega slovničarja 19. stoletja« (prav tam). Upravičenost naziva potrjuje dejstvo, da se je del njegove klasifikacije gradiva iz primerjalne slovnice obdržal do danes. Tako lahko rečemo, da je oče primerjalne slovanske slovnice. Čeprav so na podlagi sopolstavljanja slovanskih jezikov in njihove različne zastopanosti nekateri slovnico kritizirali, moramo poudariti Miklošičev pogled na slovanske jezike – ti niso več le narečja krovnega slovanskega jezika (Jakopin 1991: 184).

⁸»Da ima slovenski jezik v Sloveniji popolnoma tiste pravice, ktere ima nemški jezik v nemških deželah, da bode tedaj naši volji pripušeno, kdaj in kako hočemo slovenski jezik v šole in pisarnice (kanclije) upeljati.« (2. točka razglasa; posnetek razglasa v Zgodovini Slovencev, CZ Ljubljana 1979, po Kranjc 1992: 117).

Opozoriti velja še na Miklošičevo slovaropisje, ki je vidno v delih njegovih učencev Janežiča, Šumana, Kreka, Štreklja in Murka Glaserja (prav tam: 185). Pomemben pa je tudi njegov prispevek k imenoslovju, zlasti na področju slovanskih krajevnih imen iz občnih imen (1872). Njegovo delo je še danes »temelj slovanskega jezikoslovja nasploh in izhodišče za sleherni širše zastavljeno delo v kateremkoli posameznem jeziku na slovanskih tleh« (prav tam: 185).

Zagotovo pa je treba nekaj besed posvetiti še Miklošičevemu obdobju ilirizma, ki bi ga po Pogačniku (1992) lahko označili za kulturnopolitično nihanje, a zagotovo ne kot miselnost, ki bi »hotela žrtvovati slovensko kulturno-politično in duhovno samoniklost« (487). Za Miklošičevo orientiranost k ilirizmu je zagotovo »kriv« nekoliko starejši Stanko Vraz, ki se je v okviru društva *Slovenska družba* zavzemal za osnovanje slovanske knjižnice. Iz zapisanega lahko sklepamo, da je bil Miklošič le spremljevalec gibanja, ne pa njegov pobudnik. Čeprav je dolgo nihal med slovenstvom in ilirizmom, se je na koncu odločil za prvo, za slovenstvo. Njegovo »pripadnost« ilirskemu gibanju lahko opravičimo z željo po znanju slovanskih jezikov, svetovne književnosti in kulturnozgodovinskih značilnosti narodov nasploh. Iz tega navdušenja izhajata tudi v *Danici* objavljeni ilirski pesmi. Preobrat na tem področju je povzročil Vrazov podpis »*Ilir iz Štajerja*«, kar je Miklošič videl kot izdajstvo. Zavrnil je tudi načrt *Metuljčka*, pisanega v gajici. Miklošičev ilirizem je torej težnja po vzajemni rasti vseh slovanskih narodov, nikakor pa ne po poenotenju. To obdobje se je končalo s prijateljevanjem s Kopitarjem, ki je odklanjal ilirsko miselnost. Narobe je torej ilirizem pri Miklošiču jemati kot globok nazor – gledati ga moramo v okviru prijateljevanja z Vrazom. To se potrdi s takojšnjo zavrtnjivo Vrazovega jezika s prihodom v Gradec (prav tam: 487–502).

4 Povzetek

Če povzamemo, je Miklošič pustil zapuščino na področju primerjalne slovnice, starocerkveno-slovansčine, slovanskega imenoslovja in etimologije ter pravne in krščanske terminologije. Njegovo delo je živelo naprej v njegovih učencih, sledi pa so močno vidne še danes. Brez Miklošiča slovenski jezik ne bi bil, kar je – neodvisen na vseh ravninah in enakovreden vsem, tudi velikim jezikom. Čeprav morda danes jezikoslovci oporekajo nekaterim njegovim tezam, je nesporno dejstvo, da je znanstvena avtoriteta, ki se lahko enači z velikimi imeni svetovnega jezikoslovja. Če se vrnemo na začetek, ko smo se vprašali, kako je lahko mladenič iz Prlekije dosegel tak uspeh in svetovno razpoznavnost, moramo zapisati še Puconjevo misel (2013: 437), da Miklošičevo delo še danes presega še tako ambicioznega znanstvenika.

5 Viri

Peter HERRITY, 1994: Slovenski jezikoslovci in stara cerkvena slovanščina. *Slavistična revija*, letnik 42, št. 2/3. 249–255.

Fran JAKOPIN, 1991: Miklošičev pomen v zgodovini slavistike: ob 100-letnici njegove smrti. *Jezik in slovstvo*, letnik 36, št. 7/8. 181–186.

Alenka JENSTERLE-DOLEŽAL, 2013: O možu s ponosom – Matija Murko o Francu Miklošiču. V *Miklošičeva monografija: Ob dvestoletnici rojstva Franca Miklošiča* [ur. Marko Jesenšek]. Ljuto-mer: Gimnazija Franca Miklošiča. 73–90.

Marko JESENŠEK, 2013: *Miklošičeva monografija: Ob dvestoletnici rojstva Franca Miklošiča*. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča.

Janez KRANJC, 1992: Prispevek Frana Miklošiča k oblikovanju slovenske pravne terminologije v prvem letniku dvojezičnega izhajanja Državnega zakonika in vladnega lista Avstrijskega cesarstva. V *Miklošičev zbornik* [ur. Toporišič, Logar, Jakopin]. Obdobja 13. Ljubljana: SAZU. 117–134.

Jože POGAČNIK, 1992: Miklošič in ilirizem. V *Miklošičev zbornik* [ur. Toporišič, Logar, Jakopin]. Obdobja 13. Ljubljana: SAZU. 487–502.

Miran PUČONJA, 2013: Franc Miklošič – človek in znanstvenik. V *Miklošičeva monografija: Ob dvestoletnici rojstva Franca Miklošiča* [ur. Marko Jesenšek]. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča. 13–32.

-- 2013: Dvesto let jezikoslovca Franca Miklošiča v luči vloge slovanske filologije danes.

V *Miklošičeva monografija: Ob dvestoletnici rojstva Franca Miklošiča* [ur. Marko Jesenšek]. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča. 13–32.

Slovenski bibliografski leksikon, (pridobljeno 6. decembra 2013, iz <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:1689/VIEW/>).

Viktorija Aleksovska

Ruščina v daljnji in bližnji preteklosti

1 Uvod

V prispevku sem obravnavala in povzela članka iz zbornikov Obdobja 20 in 22 avtorice Aleksandre Derganc. Oba članka obravnavata ruski jezik, le da se prvi osredotoča na zgodovinsko-cerkveni vidik, drugi članek pa obravnava sodobni vidik ruščine. V obeh se da razbrati tematiko pomenske ravni jezika.

2 Aleksandra Derganc: NEKATERI VIDIKI ODNOSOV MED RUŠČINO IN CERKVENO SLOVANŠČINO V 20. STOLETJU

Avtorica članka obravnava temo rabe cerkvene slovanščine v ruski pravoslavni cerkvi in rabo neknjižne ruščine. Problematika rabe jezika v cerkvi je postala aktualna v 20. stoletju, nato pa ponovno po revoluciji.

2.1 Ruski knjižni jezik

Sodobna knjižna ruščina je bila izoblikovana relativno pozno, po reformah Petra Velikega v 18. stoletju, in sicer so na nastanek knjižne ruščine vplivale številne družbene spremembe, posledica pa je bila vstop vladajočih plasti ruske družbe v moderno kulturo. Do 18. stoletja ruski knjižni jezik ni obstajal, to mesto je namreč zavzemala cerkvena slovanščina, ki je bila tudi nosilka tedanjih najvišjih duhovnih vrednot, ni pa bila edini pisni jezik te dobe. Jezikovni položaj pred Petrom Velikim je različno opredeljen, vendar je splošno veljavno, da je imela cerkvena slovanščina velik vpliv na razvoj sodobne knjižne ruščine. Cerkvena slovanščina je po Petru Velikem ostala v rabi v religiji in v Cerkvi, vendar je tudi na teh dveh področjih počasi izgubljala svoj vpliv. Nezanemarljiv je tudi podatek o izidu prve popolne ruske Biblije leta 1876, kar je relativno pozno glede na natisne drugih slovanskih narodov (Bolgarija leta 1840, Srbija pa leta 1868). Cerkvena slovanščina je sčasoma izgubljala na rabi in se je tako do začetka 20. stoletja, pred revolucijo, uporabljala le še na področju bogoslužja.

2.2 Zahteva po umiku cerkvene slovanščine

V začetku 20. stoletja se je v ruski družbi, tako pri cerkvenih dostojanstvenikih kot laični javnosti, odprla problematika rabe cerkvene slovanščine pri bogoslužju. V okviru priprav na cerkveni zbor je potekala tudi razprava o tej problematiki. Vsaka stran je podala svoje argumente, in sicer so zagovorniki uvedbe ruskega knjižnega jezika trdili, da:

- je cerkvena slovanščina nerazumljiva in otežuje ter celo preprečuje sodelovanje vernikov pri bogoslužju, ki ima vedno bolj vlogo tradicionalne obrednosti, verska vsebina pa je vedno manj pomembna;

- se je določeno število vernikov odločilo za različne sekte ravno zaradi razumljivega jezika pri bogoslužju;
- ima bogoslužje v ljudskem jeziku pozitiven vpliv (na kar so opozorili duhovniki, ki so pravoslavje širili med nerusko prebivalstvo na tujem);
- je ruščina državni in obvezni jezik posvetnih institucij in šol;
- ima knjižna ruščina primerna stilistična sredstva za prevod cerkvenih besedil iz cerkvene slovanščine, pri čemer bi se v veliki meri ohranili cerkvenoslovanski elementi.

Kljub naštetim argumentom zagovornikov knjižne ruščine je velika večina udeležencev diskusije zagovarjala ohranitev cerkvene slovanščine kot tradicionalnega bogoslužnega jezika, in sicer z naslednjimi argumenti:

- bojazen pred verskim razkolom, ki se je že zgodil tri stoletja poprej, ko so bile uvedene nekatere novosti v bogoslužna besedila, saj sakralni jezik sam po sebi izraža svetost, uvedba novega jezika pa bi pomenila nekakšno skrunjenje svetosti;
- bogoslužje v cerkveni slovanščini ima estetsko, emocionalno in tradicionalno vlogo, ljudem pomaga pozabiti vsakdanje tegobe in težave ter vernikom vzbuja pozitivna in vzvišena čustva; poleg tega bi se naj cerkvena slovanščina obračala na srce in vero, ne pa na razum, kar bi se lahko v prevodu izgubilo;
- knjižna ruščina Tolstoja in Dostojevskega je bila preprostemu ljudstvu prav tako nerazumljiva, vendar moramo upoštevati, da je razprava potekala v začetku 20. stoletja, ko je bil izobražen le višji sloj ruske družbe;
- za prevajanje bogoslužnih besedil v knjižno ruščino naj ne bi bilo dovolj dobrih prevajalcev, pri čemer se očitno ni upoštevalo, da ima ruščina tudi visoki stil, ne le jezik ulice.

2.3 Revolucija in razvoj dogodkov

Na cerkvenem zboru 1917–1918 je obveljalo tradicionalistično mnenje – cerkvena slovanščina je ostala jezik bogoslužja, jezik vernikov; ruščino in ukrajinščino pa bi lahko na njihovo željo postopoma začeli uvajati. Vendar je revolucija razvoj dogodkov nekoliko spremenila. Cerkev je izgubljala na svojem vplivu in bogoslužni jezik je bil vedno bolj v politični vlogi. Vprašanje bogoslužnega jezika se je ponovno odprlo oz. se nadaljuje v zadnjih 20-ih letih. Danes se mnenja spet razhajajo in kljub ohranitvi bogoslužja v cerkveni slovanščini obstaja tudi skupnost duhovnikov in vernikov, ki že uvajajo bogoslužje v knjižni ruščini. Tej uvedbi Cerkev ne nasprotuje, v kolikor je v skladu z željami in interesi vernikov.

2.4 Uvajanju knjižne ruščine v bogoslužje

Uvajanje knjižne ruščine v bogoslužje ne pomeni prevoda celotnega besedila, temveč kombinacijo obojega – novega jezika z ohranitvijo starih elementov. Kot primer avtorica navaja zgleda iz priročnika za vernike *Nastol'naja kniga mirjanina*, kjer so izmenično tiskana besedila o praznikih v ruskem jeziku in v običajni ruski pisavi ter bogoslužna besedila za petje v cerkveni slovanščini in v cerkvenoslovanski pisavi. V ruskem besedilu prav tako najdemo tudi cerkvenoslovanske slovnične elemente, npr. cerkvenoslovanska pridevniška končnica v roditeljski ednine ž. spola *-ья* namesto ruske končnice *-ой* (*десныя руки Крестителя Христова*). Drugi primer ohranjanja cerkvenoslovanskih elementov je oblika za tradicionalno velikonočno voščilo *Христос воскрес* (Kristus je vstal). *Воскресе* je oblika cerkvenoslovanskega preteklika aorista, ki v sodobni ruščini ne obstaja več, vendar je še vedno v uporabi.

3 Aleksandra Derganc: SPREMEMBE V RUSKI LEKSIKI OB PRELOMU IZ 20. V 21. STOLETJE

V tem članku avtorica obravnava nekatere vidike sprememb v ruski leksiki na prehodu iz 20. v 21. stoletje, in sicer na podlagi primerjave posameznih besed iz slovarja ruskega jezika S. I. Ožegovovega iz leta 1981 in S. I. Ožegovovega ter N. Ju. Švedove iz leta 1999. Primerjava prikazuje spremembo, dopolnitev ali okrajšavo pomenskega okvira posameznih besed, kar je povezano z družbeno-političnim dogajanjem v času perestrojke, še bolj pa v času po razpadu sovjetske države.

3.1 Slovar ruskega jezika S. I. Ožegovovega

Zelo razširjen in popularen slovar je prvič izšel leta 1949, do leta 1991 je doživel že več kot 20 izdaj. Leta 1992 je bila kot soavtorica navedena tudi N. Ju. Švedova, ki je z Ožegovovim sodelovala že prej. Popravljen, spremenjen in razširjen izdaja je doživela ponatis leta 1999, vendar je bilo prav leto 1992 prelomno, saj so v tej izdaji odstranili ideološke in politične pomene iz razlag pojmov. S tem je veliko političnih in ideoloških besed dobilo ustrezne filološke razlage, posebej pa so se posvetili besedam s področja vere in Cerkve, saj je bilo to področje v sovjetski leksikografiji zanemarjeno.

3.1 Primeri sprememb v slovarju (leto 1981 in leto 1999)

Коммунизм (komunizem)

1981: ideološka razlaga, ki ne dopušča dvoma ne distance do vsebine (*»Komunizem je družbena formacija, ki sledi kapitalizmu /.../ temelji na sodelovanju in medsebojni pomoči delavcev, ki niso izkoriščani in niso nacionalno zatirani. Prvi fazi sledi druga faza, kjer obstaja popolna socialna enakost itd.«*).

1999: komunizem je sedaj le še ena od možnih družbenih formacij (kapitalizmu ne sledi več zakonito), v kateri obstajajo družbena sredstva proizvodnje in si za cilj postavlja socialno enakost itn.

Tudi beseda **рабочий** (delavec) je doživela pomensko spremembo:

1981: dva pomena: *»v socialistični družbi je delavec vodilna sila v državi in lastnik proizvodnih sredstev, v kapitalizmu pa je najet delavec in izkoriščen od buržoazije«*.

1999: *»najet delavec, ki dela v tovarni, gradbeništvu, kmetijstvu itd.«*

Iz zgornjih primerov je očitno, da je šlo pri spremembi za dezideologiziranje razlag.

Sledeči primer je primer reaktivacije besed.

дума (duma)

1981: trije pomeni: 1. misel, 2. vrsta ukrajinske narodne pesmi, 3. državno telo.

1999: duma v pomenu državno telo, parlament ima posebno geslo.

Velike spremembe lahko opazimo pri besedah, povezanih z vero. *»Pri razlagah v stari izdaji sta pogosta izraza культ in мистический, kar je verjetno treba razumeti kot slabšalno in je v novi večina opuščeno.«* V novi izdaji slovarja je tudi veliko novih besed, ki jih v stari ni.

Бог (bog)

1981: besednih zvez, frazemov in pregovorov za eno tretjino stolpca, npr. дай бог (bog daj), от бора (od boga).

1999: takšnih fraz je za dva stolpca, kar odraža realno prisotnost te besede v ruskem jeziku.

Ena bistvenih razlik se kaže pri besedni zvezi *bog daj oz. bog ne daj*, ki ima v stari izdaji slovarja kvalifikator *zastarelo*, v novi izdaji pa pogovorno.

Библия (Biblija)

1981: knjiga, ki vsebuje mite in dogme krščanske religije; slabšalni pomen.

1999: kanonizirane svete knjige o krščanstvu; nevtralni pomen.

Kot zelo pomembno in zanimivo bi izpostavila besedo **аз** (az), zaimек 1. osebe ednine v cerkveni slovanščini in ime prve črke azbuke.

аз (az)

1981: prva črka azbuke in preneseni pomeni, ki izhajajo iz tega pomena.

1999: ruska beseda kot zaimек 1. osebe ednine, čeprav je beseda nedvomno cerkvenoslovska.

Ta primer priča o nadaljevanju zlivanja cerkvene slovanščine in ruščine, pri čemer je eden izmed načinov tega procesa vključevanje elementov cerkvene slovanščine v ruščino.

Za konec avtorica podaja primer razlage besede **любовь** (ljubezen):

1981: ljubezen do domovine, materinska ljubezen, nato šele ljubezen med moškim in žensko.

1999: dva pomena: 1. ljubezen med moškim in žensko (na prvem mestu!), 2. ljubezen do domovine, staršev, otrok.

4 Zaključek

Iz obeh člankov je mogoče opaziti vpliv cerkvene slovanščine na sodobni knjižni ruski jezik, prav tako oba članka pričata, da je cerkvena slovanščina še dandanes prisotna v jeziku tako pasivno kot tudi aktivno. Prvi članek to prikazuje glede na njen položaj v sedanjosti, saj je cerkvena slovanščina še vedno prisotna pri bogoslužju v ruski pravoslavni Cerkvi. Četudi se počasi umika in dopušča (mora dopuščati) vdor knjižne ruščine, menim, da cerkvena slovanščina ne more popolnoma izgubiti svojega vpliva in vloge na področju vere in Cerkve, saj so ruske in ostale pravoslavne Cerkve tesno povezane in navajene na bogoslužje v tem starem jeziku, ki ga nekateri verniki še danes razumejo. V drugem članku prav tako najdemo zametke vpliva cerkvene slovanščine, vendar se nanjo gleda bolj kot na kvalifikator jezika in manj na njeno rabo in vpliv. Slednji članek lepo ponazarja močan vpliv političnega dogajanja oz. ozadja na jezik v najpomembnejšem jezikovnem priročniku – slovarju ruskega jezika.

5 Viri

Aleksandra DERGANČ, 2001: Nekateri vidiki odnosov med ruščino in cerkveno slovanščino v 20. stoletju. *Slovenski knjižni jezik - aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*. Ur. Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik (Obdobja, 20). 87–94.

Aleksandra DERGANČ, 2003: Spremembe v ruski leksiki ob prelomu iz 20. v 21. stoletje. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*. Ur. Erika Kržišnik. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik (Obdobja, 22). 93–102.

Wikipedia, Russian Orthodox Church, 21. februarja 2002, http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_Orthodox_Church, (pridobljeno 26. avgusta 2013).

WikiAnswers, What language did the eastern orthodox church speak when reading a ritual, 8. oktobra 2009, http://wiki.answers.com/Q/What_language_did_the_eastern_orthodox_church_speak_when_reading_a_ritual (pridobljeno 26. avgusta 2013)

Russian Orthodox Church, Domača stran, 27. aprila 2005, <http://www.patriarchia.ru/index.html> (pridobljeno 26. avgusta 2013).

Recepcija literarne znanstvene fantastike

1 Uvod

V prostoru literature je *znanstvena fantastika* (dalje ZF) (pre)dolgo veljala za trivialno zvrst. Pravzaprav se te oznake še dandanes ni popolnoma znebila – če samo pregledamo sezname različnih znanstvenofantastičnih del, vidimo, da jih je ogromno res preprostih in t. i. trivialnih (kar pa seveda ne izključi njihove popularnosti). Vendarle pa se zadnja leta kaže težnja po vedno širših akademskih razpravah glede omenjene zvrsti. Tendence se kažejo tudi pri nas, saj letno izhajajo diplomske, magistrske ter doktorske naloge, ki raziskujejo določene pojave znanstvenofantastične literature in/ali filma (načeloma je zvrst v teh medijih neločljivo povezana). Slednje je gotovo dobrodošlo – Gary Westfahl v svoji knjigi *Znanstvena fantastika (kanonizacija, marginalizacija in akademsko)* zapiše, da obstajajo nekateri oddelki za literaturo, ki diplomantom prepovedujejo pisanje disertacij o znanstveni fantastiki, ne ponudijo predmetov o ZF in krotijo člane fakultete, ki objavljajo dela v zvezi z znanstveno fantastiko. To pomeni, da je naša literarna veda ZF relativno hitro sprejela kot relevantno akademsko tematiko (Westfahl, 2005).

Pričujoča razprava prinaša delni in skrajšan vpogled v recepcijo lit. znanstvene fantastike pri nas in drugod (natančneje je razložena recepcija ZF v Ameriki). V razpravi skušam hkrati posredno nakazati, kako je recepcija znanstvene fantastike v drugih medijih (film, strip) vplivala na popularnost literarne ZF.

2 Žanrske revije

Izvor pojma 'znanstvena fantastika' datira v l. 1929 oz. celo l. 1926, ko je pod zapisom »*scientifiction*« (ta se je l. 1929 preoblikoval v 'science fiction') v uvodniku pilotne številke revije *Amazing Stories* Hugo Gernsback pojem uporabil kot oznako za tip povesti, v katerih se znanstvena dejstva prepletajo z napovedovanjem prihodnosti. Pojem še dandanes ni enoznačno definiran, kar se negativno izkazuje v različnih debatah, kjer se razprave okrog tovrstne fikcije vedno vračajo na sam začetek – na izvor/pomen termina.

Literarna znanost se je z znanstveno fantastiko pričela ukvarjati sorazmerno pozno, tj. po drugi svetovni vojni, čeprav so nekateri relevantni klasiki zvrsti izšli že prej, denimo vsi romani J. Verna ter H. G. Wellsa. Pomembno je izpostaviti, da so to časi, ko je bila znanstvena fantastika med bralci (in gledalci) že precej priljubljena. Čas sredine dvajsetega stoletja je bil čas, ko so bili tudi filmi deležni prvih zajetnejših akademskih razprav in se je posledično pričelo obujati spomine na starejše neme filme, ki so v času originalnega predvajanja prinesli velik finančni minus (denimo mračen, provokativen in genialen *Metropolis* (1927) Fritza Langa). Kolesje kritikov je večinoma enoznačno sprejelo določene znanstvenofantastične filme kot presežke medija – kar je ZF prineslo relevantnost v svetu filma, ne pa tudi literature.

Ameriška literarna veda je znanstvenofantastično literaturo vzela za svojo šele po drugi svetovni vojni, pred vojno pa je bila zlasti domena specifičnih ljubiteljev. Tudi kritiki so se obravnavi te fikcije do vojne izogibali. Kakor popisuje Metka Kordigel v svoji monografiji, so znanstveni fantastiki priznavali celo določeno didaktično funkcijo, saj je s svojim futurističnim vpogledom v dogajanje prihodnosti bralce učila o načinih življenja jutrišnjega dne. Posledično ni bilo malo takšnih, ki so znanstveno fantastiko dejansko umestili celo nad ostalo literaturo – seveda pa so visokoleteče oznake in opise v prihajajočih desetletjih umaknili, obenem pa ponovno definirali zvezo med znanostjo in znanstveno fantastiko, saj se je tedaj že močno razvila družbena veda futurologija, ki je opravljala didaktične namene, poprej priznane ZF fikciji (Kordigel, 1994).

Dejstvo je, da je imela znanstvena fantastika v Ameriki posebno vlogo – striktno opaznejšo kot drugod po svetu. Nikjer drugje ni izšlo toliko ljubiteljskih revij, ki bi povzdigovale to zvrst, nikjer toliko filmskih predelav klasičnih ZF del, nikjer ni bilo napisanega toliko tematskega *fanfictiona* in nikjer ni bilo toliko tematskih shodov ali sejemskih druženj, niti na Japonskem, kjer so znanstveno fantastiko vzeli za svojo predvsem v okviru njihove specifične animacije (ki jo drugod po svetu označujemo s terminom *anime*) ter stripov (*mang*). To ni naključje, saj se je v Ameriki v 20. stoletju razvila izjemno močna publiciteta različnih žanrskih trafikarskih (pulp) revij, ki so mesečno obravnavale različne popularne žanre. Pri nas se je tovrsten trend razširil v devetdesetih letih, ko je izšlo nekaj trafikarskih romanov in zbirčice ljubezenske (ali doktorske) proze. Pojav žanrskih (pulp) revij v ZDA se je kasneje previl v pojav hiperprodukcije (primarno superjunaških) stripov, ki pa imajo vendarle več skupnega s fantazijo, kakor ZF. V teh revijah (*Amazing Stories*, *Analog Science Fiction and Fact*, *Universe*, *Startling Stories*, *Orbit Science Fiction* idr.) so bili bralci deležni necenzuriranih zgodb, ki so vsebovale nazorne opise spolnosti ter nasilja, elementa, ki ju je v tridesetih letih prejšnjega stoletja skušalo karseda omejiti združenje *Motion Picture Association of America*. Slednji so uspeli z delno cenzuro filmov, kar je sorazmerno dvignilo prodajo žanrskih revij, ki so se cenzuri uspele izmikati, dokler se ni l. 1948 ločilo lastništvo kinematografov ter filmskih studiev, kar je naredilo »moralno oporečne« vsebine za del Hollywoodskega „mainstrema“. Slednje je povzročilo ponovno popularizacijo filma in postopno nižanje prodaje žanrskih revij, čeprav te niso nikoli povsem izumrle. Na trgu so bile popularne ravno dovolj časa, da so vzgojile nekatera eminentna imena znanstvene fantastike (in drugih popularnih žanrov) ter risarjev popularnih vizualnih umetnosti (njihove naslovnice so bile pogosto temačne in bralcu nadvse privlačne), potem pa so prestol v prodaji popularnih frekvenčnih tiskov ponovno prepustile stripom.

Žanrske (pulp) revije so bile dolgo časa (in so delno še) element zgražanja različnih literarnih krogov zaradi sorazmerno nizke literarne vrednosti. Vendarle pa so zgodbe, objavljene v teh revijah, bile velikokrat zanimive v svoji lastni maniri, zato si izrazito negativne recepcije ne zaslužijo. Razumeti moramo, da so bile to publikacije, namenjene prodaji in zaslužku, ne pa ustvarjanju nesmrtnih umetniških izdelkov. Navkljub temu pa so večkrat opozarjale in ironično kritizirale obstoječe družbenopolitične situacije v Ameriki in po svetu (obsojale so rasizem, spolno neenakost, družbeno neenakost in še kaj). To prepoznavao številni ljubitelji, ki prostovoljno digitalno reproducirajo boljše izmed zgodb, ki bi bile sicer izglubljene v najrazličnejših arhivih. Arhiviranje si zaslužijo tudi tiste slabše, saj kažejo na

zanimiv utrinek časa – v petdesetih denimo izrazito ameriško histerijo nad neznanimi letničimi predmeti, ki so jo povezovali z možnostjo nenadne invazije sovjetskih sil.

3 Organizirane skupine ljubiteljev

Okrog žanrskih revij se je razvil še en fenomen, ki je bil nekoč samosvoj znanstveni fantastiki, t. i. *fandom*, kar spet priča o nenavadnem razkoraku med recepcijo bralcev ter teoretikov/kritikov. Šlo je za organizirane skupine oboževalcev, ki so razvijali svoj žargon, ustanavljali svoja društva in revije, na koncu pa so celo organizirali svetovne kongrese in sejme, posvečene ZF. To so bila kompleksna združenja, ki so imela na stotine članov in podpornikov.

Pomembno je izpostaviti tudi ljubiteljsko fikcijo (t. i. »fanfiction«). Ta termin označuje fikcijo, ki so jo ustvarili oboževalci določenih romanov (in ostalih vrst fikcije) ter njihovih svetov, karakterjev ali tematskih sklopov. Oboževalci sestavljajo nove zgodbe protagonistov, ki so si jih »neuradno sposodili« od priznanih avtorjev. Tovrstna proza ne sme biti objavljena z namenom zaslužka, saj sicer krši avtorske pravice (na Japonskem so določitve glede objave še strožje). Omeniti velja, da te zgodbe količinsko nikakor niso zanemarljive, saj gre pogosto za dolge romane, ki po dolžini občasno presežejo celo izvirna dela.

Preden se podamo v Evropo, velja na kratko razložiti tudi recepcijo oz. poglede ameriških založb. Te so bile znanstvenofantastičnih proznih prispevkov najbolj vesele med drugo svetovno vojno in vse do začetka osemdesetih let, ko je produkcija naposled pričela upadati. Razmišljanje ljudi se je spremenilo, tehnika je napredovala v nerazumne višave in tisto, kar so avtorji znanstvene fantastike nekoč zgolj predvidevali oz. futuristično napovedovali, se je pričelo dejansko dogajati. Založniki so želeli zvrst pri življenju ohranjati na silo – dajali so enormne honorarje (tudi več dolarjev na eno samo besedo) in ustvarjali pretirane reklame. Takšne umetne rešitve žanra se niso obnesle, saj je ZF postala popularna šele čez leta, po rekonstrukciji tematik in načinu pisanja, povečala se je tudi kompleksnost napisanega. Ameriška znanstvena fantastika se je v devetdesetih izklopala iz krize, na drugi strani oceana pa se je kriza šele pričela. Zanimanje za domače avtorje je umiralo, pojavljale so se le reprodukcije del osrednjih treh mož znanstvene fantastike – Isaaca Asimova, Raya Bradburyja in Arthurja C. Clarka, stanje pa se še dandanes ni popolnoma popravilo, zato je pravi dom literarne ZF še vedno ZDA.

4 Recepcija ZF v Evropi

V akademskem diskurzu (tudi v Evropi) glede ZF lahko ob pregledu naslovov različnih disertacij in/ali člankov akademskih ZF revij (*Science Fiction Studies, Foundation: The International Review of Science Fiction, Extrapolation*) opazimo, da so razprave okrog ZF še vedno zelo široke in posegajo v druge žanre. Akademsko skupnost redko najde raziskovalne točke v lastni zgodovini ZF. To lahko nakazuje, da meje žanra še vedno niso dovolj trdno določene, da se jih ne bi prosto in naključno prestopalo. Najbolj opazno je to v Evropi, kjer so se različne nacionalne literarne vede okrog pojma vrtele še dolgo zatem, ko je bil v Ameriki jasno definiran v žanrskih revijah.

Primanjkljaj evropske ZF je viden tudi v naboru tematik, saj nobena nacionalna ZF ni razvila specifičnih tematik, temveč so se vseskozi ponavljale tiste, ki so bile logična izbira onkraj luže. Ob pomanjkanju reprezentativnih edinstvenih tematik se ZF v Evropi ni razvila v primerljivi meri, niti je bralstvo ni nikoli sprejelo tako močno, kakor kakšne druge popularne žanre. ZF se je sicer raz-

vijala skozi določene revijalne objave (mnoge so še dandanes komaj na nivoju ameriških revijalnih objav iz začetka prejšnjega stoletja) in skupine navdušencev, ki pa niso bili dodobra organizirani. Določen razlog je gotovo tudi skorajda neobstoječa produkcija lastnih popularnih ZF filmov v prostoru stare celine, tudi neodvisni evropski ZF filmi so nadvse redki. Tako lahko zapišem, da je v Evropi ZF priljubljena predvsem med skupinami oboževalcev, nikakor pa ne gre za zvrst, ki bi bila trenutno kjerkoli širše nacionalno izpostavljena.

V Sloveniji ima ZF (kakor drugod) korenine v utopičnih romanih – denimo v *Stritarjevi Deveti deželi*, Mahničevi *Indiji Koromandiji*, Trdinovem *Razodetju* in Mencingerjevem *Abadonu*. Po nizu utopičnih romanov so se pojavila tudi drugačna ZF dela, ki pa so tematsko prav tako sledila zahodnim vzornikom. Trenutno se še noben avtor ni pretirano proslavil, niti se avtorji načeloma ne prebijejo preko revijalnih objav (Kordigel, 1994). Akademski odziv na ZF v Sloveniji ni številen, nekaj je tematskih disertacij in posameznih člankov, leksikon Metke Kordigel in nekaj prevedene akademske literature. Stanje se počasi izboljšuje, diskurzi akademskih krogov glede ZF pa postajajo pogostejši. Tudi bralstvo trenutno ni številno, se pa načeloma združuje v skupine, ki organizira svoja srečanja in ljubiteljske revije. Po pregledu aktualnih in preteklih skupin ter ZF klubov lahko ugotovimo, da ti pri nas niso dolgoživi, njihova popularnost je žal hitro minljiva.

Znanstvena fantastika se je seveda razvila tudi drugod po svetu, denimo na Japonskem, vendar je zaradi svoje specifičnosti neprimerljiva z zahodnjaškimi tipi te fikcije, sploh pa v naš prostor japonsko ZF dobivamo kvečjemu preko animacije ter stripov, ki jih pa prevajajo navdušenci in so precej obskurni, njihova distribucija pa domala izključno piratska.

5 Sklep

Znanstvena fantastika je torej zvrst literature, ki je po svetu prejela različne odzive. Kar se tiče »zahodnega sveta«, je vsa ZF trenutno predvsem »ameriška« – tako na nivoju sloga kot tematskih sklopov. Nič ne nakazuje na povečano možnost nacionalizacije tematik ZF v določenih delih stare celine. Razvoj digitalne distribucije knjig, ki je najbolj močan ravno v ZDA, kaže, da bomo najverjetneje v ZF še naprej sledili tematikam in idejnemu razvoju znanstvene fantastike ameriških avtorjev.

6 Viri

Harry BATES, 1930: *Introducing - ASTOUNDING STORIES. Astounding stories of super-science* 1/1. 7.

Metka KORDIGEL, 1994: *Znanstvena fantastika*. Ljubljana: DZS.

Tomaž MADŽAREVIČ, 2010: *Fanfiction in avtorsko pravo: diplomatska naloga*. Ljubljana: PF Univerze v Ljubljani.

Gary WESTFAHL in George SLUSSER, 2005: *Znanstvena fantastika, kanonizacija, marginalizacija in akademsko*. Ljubljana: Založniški atelje Blodnjak.

Kritika

Aleš Čeh

Popotovanje od življenja do smrti

(Cormac McCarthy, *Cesta*, Mladinska knjiga, 2008)

V določenem obdobju življenja in šolanja se vsakdo sreča s t. i. literarnim kanonom oz. sezname takšnih ali drugačnih literarnih del, ki so bila v določenem času in prostoru dovolj prelomna, da so relevantna še dandanes, o njih pa se učijo še generacije tisočletja ali stoletja za izidom. Kritiki se večkrat sprašujejo: *katera dela v času naših življenj bodo dovolj prelomna, da se bodo o njih učile tudi prihajajoče generacije?* Čeprav se zdi precej naivno odgovarjati na takšno abstraktno vprašanje: »Prepričan sem, da bo Cesta, večkrat nagradjeni roman ameriškega pisatelja Cormaca McCarthyja, ki ga je v slovenščino leta 2008 prevedla Lili Potpara, nekoč postal tisto, kar dandanes visokoleteče imenujemo *literarna klasika*.«

Čeprav zametki apokaliptične in postapokaliptične proze segajo nazaj v čas *Epa o Gilgamešu* ter prepoznavnih odstavkov *Biblije* (vesoljni potop ter Razodetje v *Novi zavezi*), se je slednja tematika najbolj intenzivno razvila v dvajsetem stoletju. To ni nobeno naključje, saj je bilo dvajseto stoletje polno vojn ter razvoja naprednega orožja, namenjenega množičnim pobojem, kar je pri ljudeh vtisnilo strah pred uničenjem lastnega bivalnega prostora. V domači književnosti ta patološki strah ni bil večkrat izpostavljen, saj so popolnoma črni scenariji redki (Boris Paternu govori o moralni drži, ki slovenskega pisatelja zavezuje k umestitvi *žarka upanja* v svojo prozo). Tuja književnost pa je dokončno uničenje človeštva (ali planeta oz. bivalnega prostora) ponekod že vzela za svojo. Popularna umetnost je polna apokaliptičnih scenarijev, kjer je planet uničen zaradi vojn, propada moderne tehnologije, bolezni in drugih katastrof, pri čemer je razlog propada načeloma natančno in vzneseno opisan/prikazan.

Cesta se tem žanrskim klišejem izogne, saj razlog za katastrofo ni nikoli opisan, razen meglene ideje o trenutku, ko so se »vse ure ustavile ob 1:17« in je svet ovila samota. S hudo osamljenostjo se spopadata osrednja protagonista, oče in sin (arhetipsko imenovana tudi mož ter deček), ki v želji po golem preživetju potujeta po neprijazni pustinji, polni smrti. Zaradi lastnega moralnega kodeksa, ki ga je izdelal oče in prepoveduje kanibalizem, sta vseskozi soočena s hudo lakoto, stradanjem ter izogibanjem drugim ljudem, ki so se v želji po golem preživetju zatekli h kanibalizmu. Očetov moralni kodeks je tudi del učenja in vzgoje, ki jo sin prejema skozi roman – ena izmed osrednjih tematik je gotovo odraščanje, saj deček mora postati mož, da lahko preživi v tem neprijaznem svetu, sploh ob občutku minljivosti, ki ga poseduje njegov oče in se okrepi, ko prične ob kašljanju bruhati kri.

Vendar, da bi razumeli edinstven odnos sina ter očeta, moramo razumeti, v kakšen svet sta postavljena. Roman je spisan v tretji osebi, uporablja pa edinstven poetični jezik, kar na skladenjski ravni pomeni kratke povedi, velikokrat zgolj enostavčne, ki so zložene v poetični maniri, da je branje izjemno tekoče, čeprav bralec ob hitrem branju spregleda najrazličnejšo simboliko, na kateri avtor gradi vzdušje. Vzdušje romana je grajeno na dveh nivojih: vizualnem ter slušnem, kar skozi paradigmo različnih odtenkov barv ter pritajenih zvokov, bračca opozarja na minljivost ter sicer skorajda neopisljivo temačnost dogajalnega prostora. Simbolika barv se razvija skozi celoten roman, najbolj izpostavljena je pa siva barva – ta mračni kontrast med belo in črno izraža negotovost ter mračnost. Dnevi na cesti so sivi, ljudje imajo sive lase, prekrivajo se s strganimi sivimi odejami, kot enakovredni sivi barvi pa se v navezi večkrat pojavlja škripajoč zvok, ki fizično nakazuje na neurejene, pokvarjene dele mehanizacije človeka, obenem pa na neurejene dele človekove duše, ki ob proizvajaja-

nju specifične morale, postane edina lastnina v svetu brez fizične lastnine. Sivi barvi se polagoma pridružuje črna, kot obet še otožnejše prihodnosti, kasneje pa tudi bela, kot spomin na čistejšo preteklost.

»Nekoč so bile v gorskih potokih potočne postrvi. Lahko si jih videl lebdeti v jantarjevem toku in beli konci njihovih plavuti so se nežno kodrali v vodi. V roki so ti dišale po malhu. Gladke in mišičaste in zvijajoče se,« piše avtor v poslednjem odstavku romana, potem, ko se dečkova situacija sicer delno razreši (a spet negotovo, skrivnostno). Avtor s frekvenčnim ponavljanjem besede *deček* nakaže, da očetu vzgoja ni popolnoma uspela, saj njegov sin ni postal mož, temveč je še naprej deček: naivno, bolj čisto bitje, ki kljub ekstremnim pogojem ni uspelo razviti robustne osebnosti, saj je v sebi nosil dobro, kar njegov oče simbolizira z mistično podobo ognja, ki bi ga naj njegovo dete nosilo v srcu. Razkorak med dobrim in zlom (ter njun medsebojni boj) je ena izmed glavnih tematik McCarthyjeve proze, ta razkorak pa se večkrat zrcali v nasprotju reda in kaosa – moralni kodeks, ki se ga držita oče in sin (čeprav ga seveda nikoli ne imenujeta moralni kodeks, niti nimata pravil nikjer začrtanih, temveč so bolj abstraktna) ju postavi na stran dobrega – kar prinaša red – vse dokler očeta ne premami strah pred neznanim, ko ravna v nasprotju s specifičnim kodeksom, ki ga je pričel graditi tudi njegov sin (ostarelega moškega okrade in ga pusti golega stati sredi pustinje – kaos). Med njima prične nastajati generacijski razkol, saj oče ne more več funkcionalno prenašati svojih vrednot na sina, brez, da bi jih predruščil njegovim vzgibom.

Interesantna je tudi podrejenost človeka naravi. Velik del romana tvorijo opisi narave, propadajoče zemlje, ki s svojim razkrojem metaforično nakazuje na razkroj človeka. Roman se celo konča z opisi narave, nostalgijo na postrvi in vzorce blodnjakov na njih, ki jih je ustvarjala čudežna narava oziroma evolucijski potek. Roman se ne konča pri dečku ali očetu, saj daje vtis, da sta oba zgolj moment v strukturi sveta, kjer je okoliš bolj pomemben od njiju samih. Britanski okolijski aktivist George Monbiot je celo dejal, da je *Cesta* najpomembnejše delo, ki izpostavlja ekosistem – čeprav ne vsebuje nobenih grafov, tabel, dejstev, namigov ali esejskih razmišljanj, kako rešiti svet pred propadom. Reševanje sveta avtorju namreč ni v interesu. Svet v *Cesti* je uničen, nepopravljiv.

»Sveta, ki ga ni mogoče povrniti. Ki ga ni mogoče spet popraviti,« piše McCarthy.

Če se krajše dotaknem še arhetipske podobe dečka, ki kot odrešenik nastopa v več delih znanstvene fantastike, oziroma postapokaliptične proze, moram izpostaviti, da je v *Cesti* lik dečka-odrešenika predstavljen dovolj edinstveno, da se izogne klišejem. Predvsem ga McCarthy ni prisiljeno postaral – žanrski običaj je, da se deček-odrešenik hitro prične vesti nenavadno odraslo, brez otroške naivnosti, pokornosti in hkratne upornosti. Deček v obravnavanem romanu pa ostaja predvsem fant, ki se boji osamljenosti v svetu, trpi, ko mu umre oče, pogovarja se z namišljeno podobo mrtvega očeta, obenem pa daje prenašane obljube in je tudi neodgovoren. Rešitev, ki jo prinaša (ogelj v srcu), pa je zgolj iluzija. Fant ne prinaša nobene rešitve, razen eventualne možnosti razmnoževanja, ki pa bo, kakor je nakazano v romanu, samo podaljševalo agonijo človeštva.

Srčno upam, da je starejša prijateljica pisateljice Sheile Finch, ki je slednji ob izidu njenega prvega romana dejala, da znanstvenofantastično delo ni pravi roman, dočakala izid *Ceste*. Tako je bila namreč priča popolnemu sesutju njene prenašane trditve, saj je roman *Cesta* presežek, ki kaže, da so žanrska dela večkrat šund zaradi del samih, ne zaradi specifike teh žanrov. *Cesta* je presunljiva, tragična pripoved o razpadli družbi, ki je pričela jesti samo sebe – človeški *canis canem edit...* Je eden najbolj kakovostnih doslej izdanih romanov 21. stoletja in opomin človeštvu, katerega ura se vztrajno približuje 1:17.

Nina Ditmajer

Narobe svet

(Denis Škofič, Sprehajalec ptic, Študentska založba, 2013)

Prvenec Denisa Škofiča *Sprehajalec ptic* prinaša pesmi v prozi, od katerih imajo nekatere že izrazite prozne značilnosti. Take vrste poezija je v mladi slovenski poeziji vsekakor redkost. Pesnik prihaja iz prekmurskega prostora, vendar njegova poezija ne prinaša samo podob iz rodnega kraja, temveč gre v zbirki za »narobe svet«, ki ga pesnik osmišlja skozi bogato bero motivov in tem. Gre za modificiran svet, poln metaforične govornice, kjer drevesne veje spominjajo na trop jelenov, gozd na zeleno reko ter nebo na rečni mulj v njej.

V zbirki so vidni predvsem motivi gozdnih in travniških živali, ki se redno pojavljajo v pesmih: jeleni, črni in sončni konji, ptice, podgane in lisice. Lahko rečemo, da je vodilni motiv podoba ptice, ki se povezuje z motivom ptičje hišice. Zato tudi ni naključje, da je zbirka naslovljena kot *Sprehajalec ptic*. Te pesmi so izmed vseh najbolj osebne. Včasih gre za točno določeno vrsto ptice: lastovice, dva vodomca, vrane in krokarji, vrabci, kosi in sinice, ki lahko ustvarja samo vzdušje v pesmi. Tako vodomca zgolj prhutata s krili in ustvarjata šumenje. Lastovke prinašajo daljne spomine, kot je daljno njihovo odhajanje na jug in prihajanje spet nazaj v hlev. Ostale ptice se pojavljajo večinoma v zimskem času. Te ptice so v nas samih, ptičja hišica pa se nahaja v samem osrčju človeka – lahko je napolnjena s semeni ali pa popolnoma votla. Tovrstne pesmi niso nikoli prvoosebne. Lirski subjekt čaka na nekoga, ki bo s sabo prinesel nebo in tako ponovno oživel ptice (pesem *Ustreliš ptice v sebi in jih nagačiš*). Pri tem nebo ni odraz neke svobode, saj je zunanji svet le ena velika ptičja kletka (pesem *Okna, sama okna*). Ljudje pa prebivamo v hišah in izgubljammo svojo lastno svobodo ter počasi razpadamo: »Hiša se pretvarja v dom, da ljudje razpadejo v stanovanje, da se razletijo v najemnike, da se raztreščijo v podnajemnike. Hiša. hiša. iša. ša. a. « *Izguba človeške samostojnosti je vidna v primerjavi z naravo v zimskem času: »Narava se je nemudoma brez sramu slekla do golega. Nas pa je zmrazilo ob pogledu na slepoto, zato smo se oblekli v hiše.«*

V pesmih je moč zaslediti kar precej krščanskih in tudi nekaj judovskih motivov. V pesmi *Pantavec* odzvanjajo Kristusove besede z zadnje večerje: »veje ga pletejo v moj spomin«; pred bralcem pa se hkrati riše Kristusova pletena krona: »križ visi s stene, ob katero je prislonej stol, pleten iz šibja. Modra čepica, moder predpasnik, ivje na rumenem šibju, ki poganja izpod čepice, ki raste iz oči, ki štrli iz srajce in plete s svojimi rumenimi štrclji moje prste v molitev.« Podobo trpečega Kristusa na razpeli pesnik primerja z ladijskim jamborom; to metaforo uporabi za kritiko političnih in kulturnih dogajanj v svetu – v pesmi *Po šumečem zelenem gozdu pluje ladja, kjer jadra plujejo s pomočjo Kristusovih ran in trnove krone vse do črne celine, »da jo prekrstimo v celibat«*. Judovski motiv pa je viden v pesmi *Slonokoščeni stolp*, kjer Pesem (ki zdaj nastopi namesto Boga) stopi dol k ljudem, ki zidajo stolp, kot so ga nekoč zidali Babilonci, da bi prišli do Boga, jim premeša jezike, da se ne bi več razumeli, kar vodi do nastanka nove literarne smeri. Motive iz Mojzesove Geneze je pesnik uporabil za ljubezensko tematiko: »zagrizi se v moje adamovo jabolko, požri me do evazoričnih pečk in si jih suvaje zasadi vase, da zrasem v tebi drevo spoznanja kačjih korenin.« V pesmih je najti tudi motive iz grške mitologije: Panove citre, Ariadna, Tezej antične; Herostrat in orientalske književnosti:

Šeherezada, pesem Vihar pa nosi naslov istoimenske Shakespearjeve drame, kjer nastopajo liki Prospero, Kaliban in Ariel.

Pesnik z metaforami slika prekmursko okolico. V tem svetu »žito Mure melje mline v moko« in »kalna reka gozda s sabo odnaša trope jelenov in košut«. Samo enkrat se pojavi motiv reke Drave, mimo katere »vedno hitreje odteka mesto«. Mura pa je drugačna: v njej so mrtvice, mulj, trstičje, ribe, kormorani, somi in štorke, na njej pa mlina, brodarji in mlinarji. Po drugi strani pa reka odseva tudi težko življenje Prekmurcev: »vsi vedo za šivalne stroje valov reke Mure, ki si kljub regulaciji že dolgo šiva nov mrtvi rokav.«, črna prst mrtvice pa ponazarja pogrezanje v temo, v smrt.

Inovativnost pesniške zbirke se kaže v vpeljevanju prekmurskih ljudskih običajev v pesmi, česar se mladi slovenski pesniki kar precej ogibajo. Tako najdemo v pesmih pozvačina, ki vabi na poroko in je oblečen v posebno nošo; ta šega je najbolj značilna in še vedno ohranjena v Prekmurju. Pesnik je vključil tudi običaj babo žagati, kjer gre za staro navado Slovencev na četrto postno nedeljo.

Pesmi v prozi Denisa Škofiča so odlična pridobitev slovenske mlade poezije. V lirski prostor vnašajo sveže teme in motive, pa tudi tiste že pozabljene, ki bi jih bilo treba ponovno odkriti. Pesnik ponuja odkrit vpogled v današnji prekmurski prostor, v njegove dobre in slabe strani. Je odličen poznavalec slovenskega kulturnega prostora in svetovne literature. Vpliv nekaterih literatov na njegovo pesniško govorico pa je neposredno nakazan že v pesmih samih. Njegova poezija je zahtevna, včasih prenatrpana z nadrealističnimi metaforami. Pa vendar zna pesnik z različnimi pesniškimi sredstvi narisati to svojo pokrajino bralcu neposredno pred oči.

Barbara Fužir

Na lovu za divjo žensko

(Hana Pirnat, *Bleda sled spomina*, Samozaložba, 2010)

Iz punčke,

ob katero otroško neobrzdano in neoklesano govorico, ki pade kot divji studenček in ga ni moč ustaviti (kar spomnite se svoje velike potrebe, ko ste želeli svojim staršem s skrajno okrnjenim besednim zakladom v desetih sekundah podrobno opisati doživljaje, ki so vas zaposlovali tisto dopoldan v vrtcu in so seveda predstavljali jedro vašega družabnega življenja) se zaletimo v kratki zgodbi Punčka s sladoledom, sledimo evoluciji Hane Pirnat, mlade ustvarjalke iz Mozirja. Evoluciji Hane in njenih osebno izpovednih, večinoma prvoosebni pripovedovalk, ki jim je ustvarjalka vdihnila življenje še kot srednješolka.

Prvenec *Bleda sled spomina* (2010), sicer nič več tako zelo nova zbirka kratkih zgodb in pesmi, Hano Pirnat in njene pripovedovalke skozi prvo bežno branje predstavi kot najstnico – vihravko, ki ji njena lastna koža predstavlja kruto mejo idejam in življenju, ki se poraja.

A le na prvo branje se ulovimo v retorične »Zakaj živim?«. Hana navidezno frfotanje, ki bi ga nepozorna misel zamenjala za »tipus« najstniške percepcije, izkorišča za tančico, nežno pregrinjalo bistvu. Ne razgrinja ga na prvo žogo. Počaka, da bralec zaupa, da se prične zavedati darila, ki je pred njim.

»Zakaj umrem?«

V prebujajočo se Žensko,

še nekoliko nedolžno, naivno, prebujajočo se, z zaspančki idealizma v očeh, tako ranljivo se razvija Hanina poetika. »Kričala bi, plesala, pela«. A dvojnost, vseskozi prisotna v zbirki, nas tudi tukaj preseneti. Nič ni takšno, kot deluje na prvi pogled. »Ne smem.« (Sovražim ta občutek). Obtočena bo, ta Ženska – pa vendar se ne bo ustavila.

Pogumno Žensko

napoveduje Hanina beseda, Žensko, z veliko žlico zajemajoč svet. Ki se ob vedno večji moči in modrosti – zaveda lastne krhkosti. »Otrok sem, ki upa, kot upa vsak otrok« (Otrok sem, ki ...). »Sama sebi sem ovira!« krikne v nemočnem spoznanju (Utapljam se). A vendar pluje naprej.

Divjo Žensko

napoveduje zbirka. Žensko, ki sprejema skozi krogotok iz sebe-navzven-nazaj vase. Skozi rojstvo v smrt v ponovno rojstvo. Skozi boj bo šla, ki jo bo ranil: »Voham smrad propadajočih trupel in čutim tuj dih na svojem vratu.« (Mir). Razkroj prinaša rast. Divjo Žensko napoveduje Hana, ko ji hrbet po mačje usloči: »Čez nekaj trenutkov se kot marioneta sesujem v objem in hrbet se mi usloči, ko se spustiš nad moje prsi. /.../ Ko zaprem oči, se pojavijo barve.« (Oh, ta sladka bolečina).

Ženska se navidezno cenzurira: »Govoriti nesmiselne besede, nepovezane v stavke, da ljudje ne bodo nikoli izvedeli moje strahotne sramote. In vem, da moram molčati, saj o teh stvarih dame ne govoriijo.« (Hočem pozabiti nate). A ko se že skoraj prelevi v blede družbeno konformnico, zatuli

v luno, iz skritega žepa, obuta v rdeče čevlje z visoko peto povleče svoj Jaz – in je ona. Živa ženska: »po poti poželenja, nizko, nižje kot bi smela.« (Na večernem nebu).

Hanina poetika napoveduje razvoj. Rast skozi simbolno smrt (*»Sedaj je le še ena izmed mnogih v drugem času in drugem življenju, na drugi strani, ki jim ni uspelo.«* Samomor) in ponovno rojstvo. In je vse prej kot takšna, kot je pridevnik v naslovu zbirke. Hanina Ženska, divja Ženska, ki se mota iz kokona pričakovanj, zavedajoč se sebe, svoje lastnosti, je barvita. Obuva svoje rdeče čevlje in pričinja svoj ples. Ples, za katerega je dovolj tudi ona sama.

Urška Vranjek

Nekje na polovici

(Nina Bizjak, *Pridnica*, Slovenj Gradec: Šolski center, 2012)

Za izid prvenca obetajoče velenjske pesnice sem izvedela na priljubljenem socialnem omrežju. Tičično, bi rekli, saj je Nina Bizjak za zdaj še srednješolka. Poleg pesnjenja ima menda še številne druge talente, ki jih s pridom izkorišča pri svojem kulturnem udejstvovanju, izčrpno popisanim na zavihkih njene prve pesniške zbirke.

Zbirka *Pridnica* ob prvem branju prinaša mešane občutke. Morda je za to kriv življenjepis na platnicah, ki bralcu poleg Nininih obšolskih dejavnosti kot prvo informacijo ponudi avtoričino mladost in dejstvo, da obiskuje srednjo zdravstveno šolo. Lahko bi rekli, da bralca v branje pošlje s pričakovanjem, da ga čakajo strani stokajoče, pretežno ljubezenske pubertetniške poezije. Slabi obeti se tistim manj pronicljivim na prvih straneh kaj hitro potrdijo: *nenehen trud prilagajanja / gon po skladnosti z okoljem / nenehen trud biti vljuden / spoštljiv prijazen ustrežen bruh*. Če sodiš med bolj zahtevne bralce, odnehaš že tukaj. Če vztrajaš, te čaka prijetno presenečenje, ko pod bremenom lastnih (!) pričakovanj odkriješ čudovito mlado pesniško dušo: *Sem mislila da je / mimo Pa / ni. / Še vedno sem / plošča med / ploščami na / hodniku / in list v / krošnji med barvami. / Sem mislila da je / mimo A / sem še vedno / nenajdena / Beseda / v knjigi*.

Okoli sedemdeset pesmi je v zbirki razdeljenih na 5 (približno) tematskih poglavij, ki s svojimi naslovi zaobjemajo potek mladostne ljubezenske zveze – samskost, spoznavanje, erotika, nesoglasja in razhod. Avtoričina spontanost se kaže v številnih pogovornih besedah, svobodni rabi ločil in velike začetnice ter v odsotnosti naslovov. Pesnica ne želi ukalupiti ne svojega življenja niti svojih pesmi ali jim predpisati pomena in poteka: *Welcome zbediranost / Spet lahko pišem zagonetne pesmi / In jebem vsem narodom abecedo*.

Avtorica se zaveda, da svet ni le nekaj zunanjega, ampak da nastaja sprti v odnosih do ljudi, stvari in sebe. Opisuje majhne dogodke, malenkosti, zaradi katerih lahko bralec dobi vtis, da niso pomembne, in tako pomotoma spregleda bistvo – *ko bova stara se bova ljubila / drugače kot zdaj / z več odejami*. Pesnica se kljub svoji mladosti ne boji resnih, erotičnih, bolečih, tragičnih, osvobajajočih in še kakšnih vidikov odraslosti, na kar namiguje tudi naslov zbirke, ki zveni kot hibrid besed *pridna in porednica*. Pridna porednica torej. Pridnica. Ne vem, če se Nina identificira s tem nenavadnim poimenovanjem, a njene pesmi so natanko to. So pridne in hkrati poredne – so otroške s pridihom erotike. Na meji med otroštvom in odraslostjo je gotovo težko biti kaj drugega kot pridno poreden, ujet nekje na polovici, med igračami za otroke in igračami za odrasle, med nevednostjo in spoznanjem: *ko stopim izpod tuša / nisem več romantična / zagledam protezne / del svoje / matere / in se / zjočem / nad leti*.

Pesnica v svoji zbirki dokazuje, da se knjige ne sodi po platnicah, sploh pa ne njene. Izdajatelj njenemu talentu z izčrpnim življenjepisom na zavihku ni naredil nikakršne usluge, prej obratno. Ninine pesmi bralcu pokažejo, da se je potrebno poezije lotiti brez pričakovanj in neobremenjeno. Očitno je, da je sodobni bralec vse preveč omejen z lastnim (!) pričakovanjem (in tu avtorica tega besedila ne misli le nase), da se talent rojeva samo na gimnazijah.

Kaja Kren

V iskanju samega sebe

(Marko Golja, *Morda*, Cankarjeva založba, 2013)

Marko Golja je slovenski prevajalec, pisec kritik in spremnih besed, predvsem pa ga poznamo kot novinarja kulturnega programa na Radiu Slovenija. *Morda* je zbirka kratkih zgodb, izdana oktobra tega leta in je Goljev prvenec. Do zdaj je svoje zgodbe objavljale le revijalno, v knjigi pa je zbral petnajst kratkih zgodb, ki jih je razdelil v tri sklope – Junaki, *Morda ne*, obe štejeta šest zgodb, in na Bonus, ki šteje tri zgodbe. V zgodbah velikokrat nastopa tudi njegovo rojstno mesto Maribor.

Golja se v zgodbah igra z besedami, dialogi, različnimi liki, v nekaterih zgodbah je lik tudi on sam, vendar se opiše v tretji osebi in se nagovarja. Liki so si skozi zgodbo bolj ali manj podobni. Običajno so moški srednjih let, ki iščejo samega sebe, so izgubljeni in želijo biti junaki svoje zgodbe, za to pa ne bi naredili nič. Zato vsakemu omenjanju tako imenovanega "junaka" sledi besedna zveza "morda ne". Imajo dolgočasno službo, vendar dobro plačo, trdno zakonsko zvezo, ki jim ne prinaša zadovoljstva, in otroke, s katerimi nimajo skoraj nikakršnega odnosa, odnosa nimajo niti s samim sabo, saj ne vedo, kaj hočejo in kaj je njihov življenjski namen. Očitno je tudi, da moški žensk ne razume, da jih vidi kot so-vražnika in kot nekaj, kar ni mogoče razumeti, obenem pa ne razume niti samega sebe. V zgodbe Golja vključuje še izseke in utrinke iz del svetovne književnosti – srečamo Josefa K., brate Karamazove ipd., vendar ti služijo le kot drobni motivi in simboli in nimajo nekega bistvenega vpliva na zgodbo. Zgodbe so, kljub temu da imajo podobne like, zapisane različno. Avtor se poigrava z dnevniškimi zapisi, z zgodbo, ki jo sestavlja samo dialog. Večinoma pa so zgodbe brez dogajanja, brez fabule, z neštetimi vprašanji glede človekovega obstoja, ali pa je opisan le nepomemben vsakdan ter je zgodba likov notranji monolog, ki je težko berljiv zaradi preskokov misli, zapletenih in dolgih povedi ter neštetih ločil. Velikokrat se zgodi, da določen odstavek definira ena, običajno pridevniška, beseda.

Zbirka Marka Golje vas bo po prebranem pustila pretresene, drugačne. Res je, da vse zgodbe niso enako »močne«, da nam resnično ostane v spominu le nekaj zgodb, vendar je zbirka kljub temu vredna vsaj ogleda. Je drugačna in nekaj, česar še nismo nikoli videli ali brali. Postmodernistične prvine so močno vidne, avtor se je tudi trudil, da bi nam jih pokazal – lik, izgubljen v svetu, zmeden, brez najdenega bistva svojega življenja, nerazumljen in včasih z mislijo na samomor, vendar so tu še druge prvine, ki so v slovenski literaturi čisto sveže – jezik je drugačen, post-postmoderen, z neštetimi jezikovnimi igrami, poigrava se z ločili in liki iz drugih romanov in zgodb.

Korespondence

Predragi gospod profesor!

Prisrčna hvala za prijazno poslani ponatisek iz „G. Zvonu“, ki me je tolikanj bolj razveselil, ker sem videl na ovitku naslov v Vaši lastni pisavi. To mi je do-
kaz, da se Vam je zdravje še jako
sboljšalo in se hvala Bogu kdaj mi
več bati kaj huššega. To mi je še
tudi povedal deves tje den Vaš svak
po pismu Vaše hčerke. Prog daj to-
rej, da bi se Vam v tem novem
letu zdravje popolnoma okre-
čalo in bi Vam bilo mogoče še
mnogo let delati za našo ljubo
slovenščino, ki tako zelo potre-
buje Vašega učnega, bistroum-
nega vodstva. Vsi, ki ji dobro
želimo, smo se radaj čes zelo
bali za Vas, mej drugimi poseb-
no dr. Breznik, ki mi je nek-
liko krat pisal o Vašem stanju.

Pismo Škrabca Štreklju

Predragi gospod profesor!

Priserčna hvala za prijazno poslani ponatisek iz „Lj. Zvona“, ki me je tolikanj bolj razveselil, ker sem videl na ovitku naslov v Vaši lastni pisavi. To mi je dokaz, da se Vam je zdravje že jako zboljšalo in se hvala Bogu zdaj ni več bati kaj hujšega. To mi je že tudi povedal denes tjeđen Vaš svak po pismu Vaše hčerke. Bog daj torej, da bi se Vam v tem novem letu zdravje popolnoma okrepčalo in bi Vam bilo mogoče še mnogo let delati za našo ljubo slovenščino, ki tako zelo potrebuje Vašega učenega, bistroumnega vodstva. Vsi, ki ji dobro želimo, smo se zadnji čas zelo bali za Vas, mej drugimi posebno dr. Breznik, ki mi je nekoliko krat pisal o Vašem stanju.

Tudi moj dober tovariš p. Vincenc
 me je pogosto spraševal, ali vem,
 kako se vam godi. Tudi on Vas
 serčno pozdravlja in vam želi vse
 najboljše za novo leto, jako
 me je vesnilo danes teden, ko
 mi je praviel g. Tircica o Vaših
 kćerkah, kako znate slovenski
 in pridno študirate. Bog Vas
 ohrani toaj' si vso Vašo ljubo
 dobro družinico! Vas hvalim
 in stari prijatelj

2
 1 1912.

P. Stanislav

Vir

Škrabec, Stanislav, Kostanjevica pri Gorici (frančiškanski pater, jezikoslovec, učitelj). 1912. Pi-
 smo Karlu Štreklju, Gradec (jezikoslovec, etnolog, učitelj). 2. januarja. Pokrajinski arhiv Maribor.

Tudi moj dobri tovariš p. Vincenc me je pogosto spraševal, ali vem, kako se Vam godi. Tudi on Vas serčno pozdravlja in Vam želi vse najboljše za novo leto. Jako me je veselilo denes teden, ko mi je pravil g. Širca o Vaših hčerkah, kako znate slovenski in pridno študirate. Bog Vas ohrani torej še vso Vašo ljubo dobro družinico! Vaš hvaležni stari prijatelj

P. Stanislav

2/1 1912.

V pismu Stanislav Škrabec, pater, jezikoslovec in pisatelj, piše Karlu Štreklju, svojemu profesorju slovenskega jezika in znanemu etnologu. Pismo je nastalo 2. januarja 1912. To pomeni, da je Štreklj že bolehal in nato kmalu – julija – umrl. Škrabec omenja tudi druge živeče osebe – npr. še enega jezikoslovca Breznika in Vincenca, prijatelja iz vrst patrov.

V prepisu pisma so ločila zapisana levostično, čeprav v izvorniku niso bodisi zaradi nenatančnosti pri rokopi-su bodisi namerno. Vejice so v izvorniku rabljene na ustreznih mestih, kar ni presenečenje, saj je pismo zapisoval jezikoslovec. V izvorniku ni uporabljen deljaj, ampak je beseda deljena tako, da je zapisan enačaj spodaj (oziroma nekakšna dvojka, ni čisto razvidno), pred njim pa je presledek. Besede so deljene, kot jih delimo še danes. Vidi se, da so v tem času še vedno zapisovali zlogotvorni r z er (*priserčna, serčno*), čeprav se nikoli ni tako izgovarjal. Omenjen je ponatisek; beseda zveni nekoliko nenavadno, vendar še v SSKJ-ju najdemo podobno besedo, in sicer ponatisk. *Tolikanj* predstavlja starinsko obliko besede toliko. *Zvezi to mi je dokaz in bi Vam bilo mogoče še mnogo let delati* izkazujeja nemški vpliv, še danes ima na zvezo besed v slovenščini nemščina velik vpliv. *Jako zboljšalo* je rabljeno v pomenu zelo izboljšalo, beseda jako (tudi v *zvezi jako me je veselilo*) je v SSKJ-ju, zapisano je, da njena raba peša, začetni i v besedi *zboljšalo* pa odpade, kot še danes pri kaki drugi besedi, npr. pri. z gledalo, gre za nekakšno redukcijo. *Bog, Vam, Vaši* in podobne *zveze* so pisane z veliko, gre za izraze spoštovanja do naslovnika oz. v primeru Bog spoštovanja do njega, v verskih besedilih se besede, povezane z vero vedno pišejo z veliko. Kaj *hujšega* – česa hujšega, bi pa pogovorno tudi danes tako rekli. *Denes* – tako je Škrabec zapisoval besedo danes. *Tjeden* – najbrž gre za jat, ki so ga zapisovali z je; *po pismu* – v pismu. *Zdravje popolnoma okreščalo* – bi ozdraveli (okreščalo je starinska beseda za okrepiło). *Bali za vas* – nas je bilo strah. *Mej* – med, gre za obliko, ki so jo že dolgo uporabljali. *Nekoliko krat* – nekajkrat, v Pleteršnikovem slovarju je besedna zveza zapisana skupaj. *Pravil* – govoril. *Znate slovenski in pridno študirate* – znata slovensko in pridno študirata, očitno v tistem času še niso dosledno rabili dvojine ali pa je ta opuščena zaradi bolj pogovornega tipa pisma. *Bog Vas ohrani torej še vso Vašo ljubo dobro družinico!* – beseda torej je rabljena kot veznik, tako da bi pred njo morala biti vejica; danes se nam zdi ta zveza nekoliko nenavadna; vejica je z vidika današnjega pravopisa tudi med ljubo in dobro. *Prijatelj* – prijatelj, namesto sklopa lj je zapisan samo l.

Vidi se, da je pismo pisal slovenist, ki je upošteval tedanjo normo v jeziku, ki pa se ne razlikuje tako zelo od današnje. Najdemo le nekaj starinskih oblik, nekaj posebnih oblik besed, ki so jih uporabljali v tistem času in mestoma nekoliko nenavadno zgradbo stavkov. Pismo zlahka preberemo in ga razumemo, tako da dobimo vpogled v dopisovanje med Škrabcem in Štrekljem.

Karmen Strgar

Dragi g. Meško!

Večraj sem bilel ves truden in zaspan domov, da sem olejalk kot zposredkan. Eanes se ta spomnim, da sem Vas pokopid v mlaku pozabil! Mislim sem, da bom zdvojat. K preči so ga na kolo, dvom našli mi ga brez vedk ritnosti spro. čiti.

"Spomine" sem prebral na dušek. V drugem delu sem dobil zredno mnogo zanimivega za "Bliske". Toda proustavno ekscerptirati pokopida mosem smel, če ne dobim Vasoga dovoljenja. Kajti stvar je taka: Rokopid bo gotovo šel prej ohi slej v tisk in tako tam morda ne bo prav, če ne draprej zdam nekatero - in morda najlepše - njegove skrivnosti. Glasovo, lita mi torej odgovariti, ali mem "Spomine" porabiti in v koliki meri, da sprem takoj na delo.

Gotovo tudi moute pozabiti na fotografijo.

Pismo Izidorja Cankarja

Dragi g. Meško!

Včeraj sem prišel ves truden in zaspan domov, da sem obležal zposekan. Danes se pa spominim, da sem Vaš rokopis v vlaku pozabil! Mislil sem, da bom zdivjal. K sreči so ga na kolo-dvoru našli in mi ga razen vseh sitnosti zročili.

“Spomine” sem prebral na dušek. V drugem delu sem dobil zredno mnogo zanimivega za “Obiske”. Toda enostavno ekscerpirati rokopisa nisem smel, če ne dobim Vašega dovoljenja. Kajti stvar je taka: Rokopis bo gotovo šel prej ali slej v tisk in tako Vam morda ne bo prav, če je vnaprej zdam nekatere – in morda najlepše – njegove skrivnosti. Blagovolite mi torej odgovoriti, ali smem “Spomine” porabiti * v koliki meri, da grem takoj na delo.

Gotovo tudi niste pozabili na fotografijo.

Fotograf mora pokhiteti! Če bi ne bilo upravi-
čnega upanja, da dobim fotografijo
pravčasno (najkasneje do 10. t.m.), mi pošli-
te, prosim, napišite ono manjšo, ker bi sicer
morali pridobiti staro ali nove. In sicer
bi bilo slabo!

In sedaj moja najtoplejša zahvalo. I pro-
je solitno hubeznostjo ste me resnično
fascinirali. Tvoraj sem prejel pri vas zelo
lep dan. V. upanju, da boste morda še
kdaj pokramljala
sem vas globoko odani

Laurin

7. 7. VI. II.

Vir

Cankar, Izidor, Ljubljana (pisatelj, kritik, publicist, urednik). 1911. Pismo Franu Ksaverju Me-
šku, [kraj neznan] (pisatelj, duhovnik). 7. julija. Pokrajinski arhiv Maribor.

Fotograf mora pohiteti! Če bi ne bilo upravičenega upanja, da dobim fotografijo pravočasno / najkasneje do 10. t. m. l., mi pošljite, prosim, rajši ono manjšo, ker bi sicer morali priobčiti staro ali nobene. In oboje bi bilo slabo!

In sedaj mojo najtoplejšo zahvalo. S svojo odlično ljubeznivostjo ste me resnično fascinirali. Včeraj sem preživel pri Vas zelo lep dan. V upanju, da bova morda še kdaj pokramljala

sem vaš globoko vdani

Cankar

Lj. 7. VI. ii.

Izidor Cankar, poznan kot urednik revij *Dom* in *svet* in *Slovenec*, pisatelj, publicist, kritik, prevajalec, umetnostni zgodovinar in diplomat, je v času, ko sam še ni urednikoval, v *Domu* in *svetu* objavil serijo intervjujev s slovenskimi pisatelji in drugimi umetniki z naslovom: *Obiski (Iz življenja in delovanja naših umetnikov)*. Pričujoči prepis prikazuje pismo, ki je služilo dogovarjanju za temo *Obiska o Franu Ksaverju Mešku*, nastalo 7. 6. 1911. Obraz je bil objavljen istega leta, tj. v prvi številki v 24. letniku *Doma* in *sveta*. Ksaverjevi *Moji spomini* so bili v *Domu* in *svetu* objavljeni šele leta 1944, v drugi številki 56. letnika.

Pismo dokazuje, da je Mešku Cankarju šestega junija 1911 izročil svoje rokopise z naslovom *Spomini*. Cankar opisuje komično situacijo, ko se je tistega dne domov vrnil zelo utrujen in se šele naslednji dan spomnil, da je rokopise pozabil na vlaku, s katerim se je vračal domov. K sreči so rokopise shranili na železniški postaji, Cankar jih je uporabil v intervjuju, Meško pa jih je čez mnoga leta lahko objavil. Za objavo potrebuje tudi dovoljenje, da prepiše nekaj vrstic, in fotografijo.

Avtor pisma uporablja izraze tedanjega časa, npr. *truden* (*zaspan*), *kolodvor* (*železniška postaja*), na *dušek*, *blagovolite*, *priobčiti*, *vaš globoko vdani*, ki so se še do danes ohranili na obrobju slovenskega prostora, v narečjih. Zanimiv je primer izpuščanja vzglasnega i na začetku besed: *zdivjal* (*podivjal* ali *izdivjal* se), *zročili* (*izročili*), *zdam* (*izdam*), *zredno* (*izredno*), kar kaže na vokalno redukcijo. Sem bi lahko uvrstili tudi besedo *zposekan*, ki je najbrž nastala iz *posekan*/*sposekan*/*izklesan*, vendar je tudi ta izgubila nenaglašeni prvi i. To je le nekaj izrazov, ki v pismu izstopajo, sicer pa se pismo bere tekoče, pisava je povsem berljiva (le na zelo redkih mestih težje), besedišče je razumljivo in ni težav pri branju. Namesto vezaja za deljenje besed uporablja tale znak: " , ki ga danes uporabljamo kot narekovaj spodaj. Zvezdica v prepisu označuje mesto, kjer se pojavi zelo kratka beseda, najbrž gre za en grafem.

Kot izraz spoštovanja uporablja Cankar obliko vikanja, kjer vaš piše z veliko začetnico (*Vaš*, *Vašega* ipd.), s čimer kaže na veliko mero spoštovanja. Tudi zaključek pisma kaže na izredno veliko mero spoštovanja, ko zapiše: »[...]sem *Vaš globoko vdani*«.

Pismo je standardne oblike; na začetku vsebuje pozdravni nagovor (*Dragi g. Meško!*), temu sledi pismo, zapísano v treh odstavkih (uvodni, jedrni in zaključni), zaključni vzklik oz. pozdrav, podpis in čisto na koncu je pripisan še kraj in datum pisanja pisma.

Lara Sobočan

28)

Ljubček moj!

Tudi jaz sem danes v veliki veselje
ino jokanje svoj drugi list sprejela;
ah dragi moj, tudi mi, posebno
pa jaz se zelo težko prepiram;
Kaj sem zdaj tukaj že nisem ni,
buden dan čes jokanje doživela;
Ti se boš mislil da to račun že
ni mnogo izrečeno; ker meni da
že jaz pre lahko jokam, to je
sicer res, pa meni tudi v
srecu nekaj zelo boli.

V zadnem pravniku sem Dominika,
eva gospa srečala ona me je

Zefika Sernec možu Janku Sernecu

Ljubček moj!

Tudi jas sem danes z veliko veselje
ino jokanje Tvoj drugi list sprejela;
ah dragi moj, tudi mi, posebno
pa jas Te zelo teško pogrešamo;
kaj sem sdaj tukaj že nisem no,
beden dan bres jokanje doživela;
Ti se boš mislil da to ravno že
ni mnogo izrečeno; ker meniš da
ze jas pre lahko jokam, to je
sicer res, pa meni tudi v
sercu nekaj zelo boli. _____
V zadnem prazniku sem Dominkuš-
evo gospo srečala ona me je

vprašala al sem si čist tiskaj
 jaz sem adkrito serena odgovorila
 ino tudi ta rakaj sem se jaz
 pred preselila. Mi Miklošičeva
 me je že abiskov ino navno
 to me uprašala, ona pa se je
 že tudi mislila da mi kaj je.
 Naši otroci so zdravi ino pridno
 slovenski govorijo, v naši hiši
 mi doaj zmiram samo slovenski
 se menimo tudi Perška se je
 že doaj zopet navadila; otroki
 ne grejo v raki dan k babici
 ko tamo se samo semiško menijo;
 babica ne znajo oči in brat
 pa nista doma. Svatova

vprašala al sem še čist tukaj
jas sem odkrito sercna odgovorila
ino tudi tu zakaj sem se jas
pred preselila. T*i¹ Miklošičova
me je že obisko*² ino ravno
to me vprašala, ona pa se je
že tudi mislila da mi kaj je. ____

Naši otroci so zdravi ino pridno
slovenski govorijo, v naši hiši
mi zdaj zmiram samo slovenski
se menimo tudi Rezika se je
že zdaj zopet navadila; otroki
ne grejo v zaki dan k babici
ko tam se samo nemško menijo,
babica ne znajo oče in brat
pa nista doma. L*tova³

Adressa Kundspunffu Ungaryuffa
 № 42. 3 Ringen 1. Stock.)
 Kukur sem danes poslala se g. D.
 Pelaga Golge sodi. Mi' vsi se
 serens posredujemo ino celitamo
 posebno jas

Tvoja

Kupusčena žena
Zefika.

V Maribor $\frac{11}{12}$ 1868.

Te bismo, ze me dane moj
 krat prineso; ino reko jas
 bih Tli' poslala.

6
8
9

Vir

Sernec, Zefika, Maribor (žena narodnega buditelja). [Leto neznano] Pismo Janku Sernecu, [kraj neznan] (narodni buditelj, pravnik, ustanovitelj Čitalnice). 11. decembra. Pokrajinski arhiv Maribor.

Adressa ^{**4}

No 47. 3 ^{** 5}

Kakor sem danes slišala se g. D
Prelegu bolje godi. Mi vsi Te
serčno pozd*ljamo⁶ ino?
posebno jas

Tvoja

Zapuščena žena

Zefika

V Maribor 11/12 ^{*7}

Te bisme je na dane moj
brat prineso; ino reko jas
bi ih Tebi poslala.

¹ Gre za besedo tudi.

² Gre za besedo obiskovala.

³ Beseda je nečitljiva, lahko bi bilo osebno lastno ime oz. svojilni pridevnik iz imena.

⁴ Besedi Adressa, ki pomeni naslov, sledi v nemščini pisan naslov, ki je prav tako nečitljiv.

⁵ Gre za nadaljevanje nečitljivega naslova iz prejšnje vrstice.

⁶ Gre za besedo pozdravljamo.

⁷ Leto, ki bi predvidoma moralo slediti zapisu datuma, nadomešča krajša nečitljiva beseda.

Zefika Sernec piše možu Janku Sernecu. Slovenski biografski leksikon o njem pravi: »Sernec Janko st., pravnik, narodni buditelj, politik in sociolog, rojen 19. oktobra 1834 v Slovenski Bistrici mlinarju Janezu in Ivani, rojeni Reybauer, umrl 25. januarja 1909 v Mariboru.« Študiral je v Gradcu in kot odvetnik deloval v Mariboru in na Kozjem. Bil je pospeševalec slov. misli, saj je bil med glavnimi pobudniki mariborske Čitalnice, ustanovljene 1861 kot druge v Sloveniji, in njen prvi predsednik. Slovel je po govorih o narodovi omiki in slovenskem jeziku, zelo se ja zavzemal za ustanovitev Slovenske Matice. (SBL 2013.)

Iz pisma ni mogoče razbrati, kje je bil Sernec, ko je pismo prejel. Sklepamo lahko, da ni bil doma, v Mariboru. Vemo, da je Maribor zapustil v letih študija, ko je bil v Gradcu in Karlovcu, ter kasneje, ko je služboval v Kozjem. Velika verjetnost je, da je pismo prejel po letu 1866, ko je odšel v avstrijsko-prusko vojno, po kateri se je leta 1869 vrnil v Maribor. To bi pojasnilo tudi ženine besede »zapuščena žena«.

V pismu je opazna narodna zavest, saj Janka Serneca, ki je bil narodni buditelj v času ostre narodnostne diferenciacije med Slovenci in Nemci, žena v pismih obvešča o tem, da otroci govorijo slovensko ter da se izogibajo nemškimi vplivom. Pojavita se tudi priimka Dominkuš (v odvetniški pisarni dr. Dominkuša je delal Janko Sernec) ter Prelog (Sernec je bil izvoljen za kandidata ormoško-ljutomerskega okraja kot naslednik dr. M. Preloga). Pismo je torej predvsem obveščanje

Janka Serneca o takratnem dogajanju v njegovi družini ter pri znancih. Gre tudi za zelo osebno komunikacijo žene z možem.

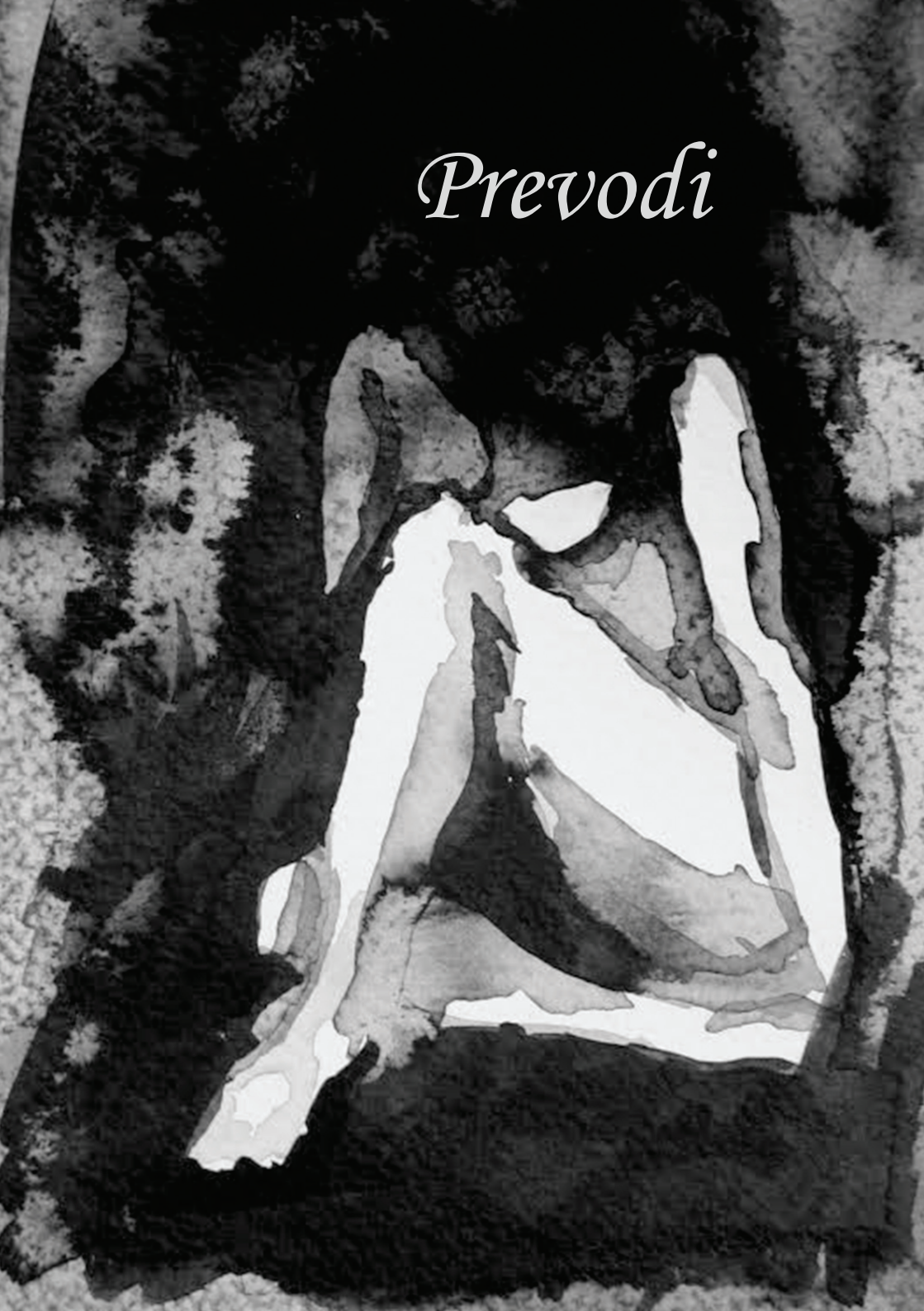
Osebni zaimek jaz je v pismih zapisan tako, kot se izgovarja, torej »*jas*«. Prav tako se pojavlja s namesto z pri nekaterih drugih besedah, ti sta sdaj ter bres, vendar se slednja pojavi tudi v obliki brez, torej prihaja do nedoslednosti zapisa. Uporablja se veznik »*ino*« za in. Zložni r je v besedilih zapisan z *er* (*serce*). Meščani sklop nj pa je zapisan kot v en fonem otrdeli *n*, kar vidimo pri besedi *zadnem*. Opaziti je tudi narečne besede, na primer »*zmiram*« za *zmeraj*. Pojavlja se opuščanje fone-
ma *i* na sredini ali na koncu besede (*velko, al*), tudi *e*-ja (*zlo* namesto *zelo*) ter *o*-ja (*čist* namesto *či-
sto*). To imenujemo vokalna redukcija. Pri deljenju besede avtorica nadaljuje besedo v novi vrstici brez kakršnega koli ločila, kar vidimo pri besedi *no-beden*. Prav tako so vejice postavljene zgolj po posluhu in ne slovnično ustrezno. Opazimo tudi napako, kot je beseda »*zena*« namesto žena, ven-
dar to ni za zasebno pismo nič presenetljivega. Beseda bisme skoraj gotovo pomeni pisma, vendar je Zefinka narobe zapisala p. V besedi danes manjka s na koncu, v besedi jih pa j na začetku. Ta za-
dnji del je najbrž zelo na hitro dopisala in napravila teh nekaj napak, ki sicer v pismu niso pogoste.

Iva Lah

Vir

Slovenski biografski leksikon. Serneec Janko st. <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:2930/VIEW/> (pri-
dobljeno 14. oktobra 2013).

Prevodi

Viktorija Aleksovska

Marie Luise Kaschnitz: Orte und Menschen

Prevod izbranih zgodb

Str. 9

POTSDAM, Weinmeisterstraße, und unser Kinderzimmer, der große rote Tisch unter den Vogeltafeln, ein kleines Denkmal wäre da aufzurichten, eigentlich nur ein Name, den ich jetzt hinschreibe und anstarre, ein wunderlicher, ja lächerlicher Name, Gertrud Wucher-pfennig, und eine wunderliche, ja lächerliche Gestalt. Großer Buckel, Hühnerbrust, spitzes Gesichtchen, Körpergröße eines achtjährigen Kindes, aber gewiß schon vierzig Jahre alt. Spitzenblusen, Kettchen und Ketten, Ringe an den dünnen Fingern. Eine bucklige und eitle Zwergin anzustellen war gewiß nicht die Absicht meiner Mutter, es war aber in den eingeschickten Zeugnissen nur von den hervorragenden Fähigkeiten des Fräuleins die Rede gewesen, den Buckel hatte keine der Schreiberinnen erwähnt. Meine Mutter hielt uns eine Ansprache, ihr dürft nicht lachen, ihr dürft nicht dulden, daß eure Freunde oder fremde Kinder sich lustig machen, ich stelle das Fräulein unter euren Schutz. Diese Ansprache ist mir als die einzige wirklich pädagogische Maßnahme meiner Mutter ebenso in Erinnerung geblieben wie das Fräulein selbst, das sich mit seiner dünnen Stimme sofort Gehör verschaffte. Ein erzieherisches Genie in einem grotesken Kinderkörper, eine Macht über Menschen in einer Frau, die ihr Leben lang auf niemanden hat herabsehen können. Ich habe das Fräulein später noch einmal getroffen, da war meine kleine Tochter dabei, und die kleine Tochter starrte die Bucklige hingerissen an. Ohne sich noch einmal nach mir umzusehen, ging sie mit dem nun alten Fräulein in einen fremden Wald.

POTSDAM, Weinmeisterstraße in naša otroška soba, velika rdeča miza pod tablami s pticami, tukaj bi bil postavljen majhen spominek, enostavno samo ime, ki ga zdaj tja pišem in buljim vanj, čudno, a smešno ime, Gertrud Oderušnik, in čudna, a smešna postava. Velika grba, kurje prsi, koničast obrazek, telo osemletnika, vendar zagotovo stara že štirideset let. Čipkaste bluže, majhne in velike ogrlice, prstani na koščenih prstih. Moja mati zagotovo ni imela namena ustvariti grbaste in ohole škratinje, v poslanih potrdilih je bil govor namreč le o izstopajočih sposobnostih gospodične, nobena od pisateljic ni omenila grbe. Mati nam je vedno govorila: ne smete se smejati, ne smete tolerirati, da se vaši prijatelji ali tuji otroci norčujejo, gospodično prepuščam v vašo zaščito. Ta nagovor mi je ostal v spominu kot edini pravi pedagoški ukrep matere, prav tako kot gospodična sama, ki si je s svojim tankim glasom takoj pridobila pozornost. Vzgojen genij v grotesknem otroškem telesu, nadmoč nad ljudmi v ženski, ki v svojem življenju na nikogar ni mogla gledati zviška. Kasneje sem še enkrat naletela na gospodično, s seboj sem imela svojo hčer in mala hčerkica je navdušeno buljila v grbavko. Brez da bi se še enkrat ozrla za mano, je odšla s sedaj že staro gospodično v neznan gozd.

Str. 10, 11

Der Voltairekopf aus Marmor, das feine, spöttische Gesicht ein wenig vorgeneigt, heruntergeneigt vom obersten Bücherregal auf die in der Bibliothek speisende Familie und von den Kindern gelegentlich dort weggeholt und einem neuen Logiergast ins Bett gelegt, wo er dann aussah wie eine tote alte Frau. Voltaire das Idol einer trotz Religionsunterricht und Kindergottesdienst fast atheisti-

schen Jugend und die Französische Revolution, die badische Revolution lebendiger als der Mythos von der Unbefleckten Empfängnis, vom Leben Jesu im Heiligen Land. Eine frühe Erinnerung, das Bauernweiblein als Ersatz für ein erkranktes Kindermädchen im Zimmer sitzend und heulend und betend, weil draußen ein schweres Gewitter niederging. Der liebe Gott ist böse, hört nur, ihr Kinder, er schilt. Die Eltern hörten das Geschrei, und die alte Frau wurde weggeschickt, ihres Aberglaubens wegen, wie es hieß. Ich hörte das Wort Aberglauben zum ersten Mal, und es zog mich an, während ich mit den bei dieser Gelegenheit abgegebenen Erklärungen, Elektrizität, Spannung in der Atmosphäre, nichts anfangen konnte. Im Gegensatz zu meiner Familie hat mich auch später alles Sinnlich-Übersinnliche erregt und bewegt. In das katholische Südbaden heimgekehrt, fühlte ich mich in den Kirchen zu Hause und bedauerte das seltsame Mißverständnis meines Großvaters, der seine katholischen Kinder evangelisch hatte erziehen lassen und bei ihrer Konfirmation selbst übergetreten war. Ich dachte aber nie ernstlich daran, zu konvertieren, und es kann daran ebensogut Voltaire wie mein Einsegnungspfarrer in Berlin, der mit seinem strengen Eifer und seinem Klumpfuß Martin Luther gleichende Pastor Conrad, schuld gewesen sein.

Voltairova glava iz marmorja, fin, posmehovalen obraz, sklonjen malo naprej, nagibajoč se navzdol od zgornje knjižne police k družini, ki obeduje v knjižnici, in občasno so jo otroci odnesli proč in jo položili v posteljo na novo nastanjenega gosta, kjer je potem izgledala kot mrtva stara ženska. Voltaire, idol, kljub verskemu pouku in otroškemu bogoslužju skoraj ateistične mladine, in francoska revolucija, badenska revolucija, bolj živa od mita brezmadežnega spočetja, od Kristusovega življenja v Sveti deželi. Zgodnji spomin, kmečko ženšče kot nadomestek za obolelo deklico, ki sedi in joče in moli, ker se zunaj pripravlja huda nevihta. Ljubi bog je zloben, samo poslušajte, otroci, krega se. Starši so slišali krik in staro žensko so poslali proč zaradi njene vraževernosti, kot se je temu reklo. Prvič sem slišala besedo vraževerje in pretreslo me je, medtem ko si s temi, ob tej priložnosti podanimi razlagami, električno napetostjo v zraku nisem mogla nič pomagati. V nasprotju z mojo družino me je razburilo in pretreslo vse čutno-nadčutno. Ko sem se vračala v katoliški južni Baden, sem se v cerkvah počutila domače in obžalovala nenavadno nesporazum mojega starega očeta, ki je pustil svoje katoliške otroke vzgajati po evangeličansko in je pri njihovi birmi sam prestopil. Nikoli nisem resno razmišljala o tem, da bi prestopila v drugo vero in za to bi lahko bil kriv tako Voltaire kot tudi moj birmanski župnik, pastor Conrad, ki je bil s svojo strogo prizadevnostjo in s svojim navznoter ukrivljenim stopalom podoben Martinu Luthru.

Str. 12, 13

Wie bei den Salmonenbänken das Wetter umschlug, die Wellen das Promenadendeck überschütteten und der Himmel von schweren, aber eiligen Wolken völlig bedeckt war, ging ich in die Touristenklasse, um mit einem alten Freund Schach zu spielen, empfand, über das Brett gebeugt, die erste Übelkeit und strebte in meine Kabine zurück. Auf dem Weg schon erschien mir der hübsche weiße Dampfer unheimlich mit seinen leeren, öden Gesellschaftsräumen, den überall gespannten dicken Seilen, an denen man sich entlangzog, um nicht gegen die Wände geschleudert zu werden. Menschenleerer Fliegender Holländer, ächzend und stampfend, und ich die einzige verdammte Seele, auch von der Besatzung war niemand zu sehen. In der Kabine fand ich das Bullauge verrammelt, die vorbeistürmenden, gischtüberwehten Wellen dem Blick entzogen, die Bewegung zugleich von rechts nach links und von vorn nach hinten unangenehmer als je zuvor. Die Tochter kam, erbrach sich ohne weitere Begrüßung ins Waschbecken, erklärte aber gleich darauf, zum Abendessen den Speisesaal aufsuchen zu wollen. Eben ging der Steward an der Kabine vorbei und schlug auf seinen kleinen Gong. Der Schiffsarzt eilte umher und verteilte Tabletten, die Matrosen tranken, um der Seekrankheit Herr zu werden, Bier. Ich legte mich auf mein Bett und

horchte auf all die seltsamen Geräusche, die dumpfen Schläge von unten gegen den Schiffsleib, das bedrohliche Rattern, so als bewegten wir uns über rissige Felsen, das beständige helle Klirren, als seien die Wandschränke nicht mit Kleidern, Wäsche und Schwimmwesten, sondern mit Lanzen und Messern gefüllt. Der Sturm dauerte drei Tage lang, legte sich vor der Küste von Kanada, da lag Schnee, da gingen die Auswanderer von Bord.

KO se je pri Lososjih plitvinah vreme spreobrnilo, ko so valovi zalili sprehajališčni krov in so nebo hitro prekrili težki oblaki, sem šla v razred za turiste, da bi s starim prijateljem igrala šah, nagnjena čez ograjo sem začutila prvo slabost in oddrvela nazaj v svojo kabino. Že na poti sem z grozo zagledala lep bel parnik s praznimi, pustimi družabnimi prostori, vsepovsod napete debele vrvi, katerih so se ljudje oprijemali pri premikanju, da jih ne bi zalučalo v stene. Zapuščen Leteči Holandec, ki je ječal in topotal, in jaz edina prekleta duša, nikjer ni bilo niti nikogar od posadke. V kabini sem našla zatesnjeno okroglo okno, penasto plapolajoči valovi, ki so valovali mimo, so zastirali pogled, istočasno gibanje z desne na levo in od spredaj nazaj, bolj nadležno kot kdaj poprej. Prišla je hčerka, brez pozdrava je bruhnila v umivalnik, vendar je takoj pojasnila, da želi k večerji v jedilnico. Ravno je šel mimo kabine ladijski strežaj in udaril na svoj mali gong. Ladijski zdravnik je hitel vsenaokrog in delil tablete, ki so jih pili mornarji, da bi obvladovali morsko bolezen, pivo. Ulegla sem se na posteljo in prisluhnila vsem čudnim hrupom, zamolklim udarcem spodaj po ladijskem trupu, grozečemu ropotu, ko smo pluli čez razpokano skalo, stalnim jasnim žvenketom, kot bi bile vgradne omare namesto z oblekami, perilom in rešilnimi jopiči napolnjene s kopji in noži. Nevihta je trajala tri dni, ponehala je pred obalo Kanade, tam je bil sneg in tam so izseljenci zapustili palubo.

Str. 14, 15

Erinnerung an die Smemorata, die einmal vor der Haustür meiner Tochter in der Via Vittoria stand, an ihren Schlüsseln herumfingerte, an einen und anderen ausprobierte, dann innehielt, verzagt. Ich wohne hier, sagte sie traurig, aber ich bekomme die Türe nicht auf. Ich öffnete mit meinem Schlüssel und ließ die alte Frau eintreten und vorausgehen, die Aufzugstür öffnete dann sie, und so strahlend, als sei sie sich jetzt ihrer Sache ganz gewiß. Als ich hinter ihr in der engen Kabine stand, fragte ich, welches Stockwerk, und schickte mich an, den entsprechenden Knopf zu drücken. Da wurde sie wieder unsicher, nannte das dritte, aber es könne auch das vierte sein. Ich stieg zur Sicherheit im dritten Stock mit ihr aus, die Leute, die dort wohnten, starteten sie wie eine vollkommen Fremde an. Ein Stockwerk höher und ein Stockwerk tiefer war es dasselbe, sie kannte niemanden und wurde von niemandem erkannt. Der Schlüsselbund in ihrer Hand zitterte und klirrte, ihre Blicke bekamen etwas Gehetztes, ich wohne hier, sagte sie, seit zwanzig Jahren haben wir die Wohnung, mein Mann und ich. Sie haben gesehen, daß der Aufzugsschlüssel gepaßt hat, ich kann mich nicht irren, ich bin hier zu Haus. Als wir an allen Türen geklingelt hatten, gingen wir, Vittorio und ich, mit der alten Frau zu dem Wachsoldaten vor dem Partito socialista, der ihr, wie sie sagte, schon den Weg in die enge Straße gewiesen hatte, und dieser holte der alten Frau, die schon am ganzen Leib zitterte, einen Stuhl und fragte sie aus. Ja, Verwandte hatte sie, einen Sohn, sie wußte auch, wo er wohnte, nämlich sehr weit weg in Trastevere, und Telephon hatte er auch. Eine halbe Stunde später erschien er in einem Cinquecento, weil aber an dieser Stelle des Corso Umberto ein strenges Halteverbot besteht, war es nicht möglich, mit den Verwandten der alten Frau ein Gespräch zu führen. Wir hatten aber inzwischen schon einiges in Erfahrung gebracht, nämlich daß die alte Frau, die bei diesem Sohn seit zwanzig Jahren wohnte, am Abend eine Kirche in Trastevere hatte besuchen wollen, aber an dieser vorbei und immer weiter gegangen war, den langen Viale Trastevere hinunter und über die Tiberbrücke, von da durch das Gewirr der

Altstadtgassen vier oder fünf Kilometer weit. Die Kirche San Carlo al Corso war früher einmal ihre Kirche gewesen, in dem hohen Haus an der Via Vittoria hatte sie gewohnt und war an diesem Abend dorthin zurückgekehrt, zielsicher und unermüdlich, zurück in die glücklichen Zeiten, in das Haus, in dem niemand mehr etwas von ihr wissen wollte. Nun stand sie da und weinte und ließ sich dann an das kleine Auto bringen, und die Schwiegertochter saß hinten und machte ein böses Gesicht. Es regnete, und der Himmel hinter dem Augustum war rot. Als der Sohn den Wagen in Bewegung setzte, beugte sich der junge Wachsoldat noch einmal zum Fenster hinein. Schelten Sie nicht mit ihr, bat er fast flehentlich, bitte, bitte schelten Sie nicht.

SPOMIN na Smemorato, ki je enkrat stala pred vrati moje hčerke na ulici Via Vittoria, otipavala ključe, preizkušala enega in drugega, nato se je ustavila, boječe. Tukaj stanujem, je rekla žalostno, vendar ne morem odpreti vrat. Odprla sem s svojim ključem in dala stari gospe prednost vstopiti pred mano, vrata dvigala je nato odprla ona in to tako blesteče, kot bi bila popolnoma gotova vase. Ko sem v tesnem dvigalu stala za njo, sem jo vprašala, katero nadstropje, in se pripravila, da pritisnem ustrezni gumb. Spet je bila negotova, rekla tretje, lahko pa bi bilo tudi četrto. V tretjem nadstropju sem za vsak slučaj izstopila za njo, ljudje, ki so stanovali tam, so buljili vanjo kot v popolnega neznanca. Nadstropje višje in nadstropje nižje je bila enaka zgodba, nikogar ni poznala in nihče je ni prepoznal. Šop ključev v njenih rokah se je tresel in rožljaj, njeni pogledi so se spreminjali v nekakšno gonjo, tukaj stanujem, je rekla, že dvajset let imava stanovanje, moj mož in jaz. Videli so, da je bil ključ od dvigala pravi, ne morem se motiti, tukaj sem doma. Po tem, ko sva pozvonila na vsa vrata, sva šla, Vittorio in jaz, s staro gospo k stražarju pred Portito Socialista, ki ji je, kot je povedala, že prej pokazal pot v ozko ulico in le-ta je stari gospe, ki je že cela trepetala, prinesel stol in jo izprašal. Da, ima sorodnike, enega sina, vedela je tudi, kje je živel, namreč zelo daleč stran v okrožju Trastevere in tudi telefon je imel. Pol ure kasneje se je sin prikazal v cinquecentu, saj na tem mestu Corsa Umberto velja stroga prepoved ustavljanja, s sorodniki stare gospe se ni bilo mogoče pogovarjati. Vmes smo pa vendarle nekaj ugotovili, namreč da je stara gospa, ki je pri tem sinu živila dvajset let, želela zvečer iti v cerkev v okrožju Trastevere, vendar je šla mimo nje in še dalje naprej, navzdol po dolgi Viale Trastevere in čez tiberski most, od tod štiri ali pet kilometrov daleč skozi labirint ulic v starem mestnem jedru. Cerkev San Carlo al Corso je bila prej njena cerkev, živila je v visoki hiši na Via Vittorii in na ta večer so jo vrnili tja, odločno in neutrudno, nazaj v srečne čase, v hišo, kjer nihče več ni hotel vedeti zanjo. Sedaj je stala tam in jokala ter pustila, da jo odnesejo v majhen avtomobil in zadaj je sedela snaha in jezno gledala. Deževalo je in nebo za Augusteumom je bilo rdeče. Ko je sin prižgal avtomobil, se je mladi stražar še enkrat nagnil skozi okno. Ne karajte je, je prosil skoraj moledujoče, prosim, prosim ne karajte je.

Str. 16

Ich habe gern Nebel, auch gern Novembertunnele, verkrieche mich gern, hatte schon als Kind eine Vorliebe für die Berliner Portierswohnungen, die im sogenannten Souterrain lagen und aus deren Fenstern man nur in Füße und Beine der Vorübergehenden sah. Hölle, Schoß, Schutzort für die, denen das grelle Licht weh tut, die Sonne, die aber andererseits auch glänzend und herrlich ist, weswegen ich auch später zum sonnigen Süden ein seltsam zwiespältiges Verhältnis hatte. In einem Lande zu leben, in dem die Sonne gar nicht untergeht, erscheint mir als die größte Strafe, ich brauche die Dämmerung, ich brauche die Nacht. In Ostpreußen war es, wenn man gegen ein

Uhr, eine Gesellschaft verlassend, auf die Straße trat, noch hell oder wieder hell. Im Süden fällt die Nacht herunter wie ein Stein, verlässlich, immer zur selben Zeit. In Rio hockte man in der Nacht wie in einem Brutofen, auch das war lästig, zur Nacht gehört Kühle, wie in Rom, wo man um Mitternacht auf den Schaukelstraßen von einem rauschenden, funkelnden Wassersturz zum anderen fährt, zuletzt auf der Acqua Paola, hoch am Hügel, und die Windstöße treiben dir Tropfenregen ins Gesicht. Geborgenheit der Nacht, auch in den kurzen Herbsttagen, auch in den Karsthöhlen, im Zimmer ohne Licht, wenn nur der Widerschein der vorüberfahrenden Wagen an der Zimmerdecke auftaucht, ver-schwindet, dasitzen mit angezogenen Knien, allein, ja, manchmal auch gerne allein.

RADA imam megló, tudi novembrsko temo imam rada, rada se zavlečem nekam, že kot otrok sem gojila ljubezen do berlinskih hišniških stanovanj, ki so bila v t. i. podpritličju in skozi čigar okna si lahko videl samo stopala in noge mimoidočih. Pekel, naročje, mesto zaščite za tiste, za katere je bleščeča luč boleča, sonce, ki je po drugi strani tudi čudovito in krasno, zaradi česar sem kasneje na sončnem jugu imela nenavaden razklan odnos. Živeti v deželi, kjer sonce sploh ne zaida, se mi je zdelo kot najhujša kazen, jaz potrebujem mrak, jaz potrebujem noč. V Vzhodni Prusiji je bilo, ko si ne glede na čas, na družbo šel ven na ulico, še svetlo ali zopet svetlo. Na jugu pade noč kot kamen, zanesljivo, vedno ob istem času. V Riu si čepel v noči kot v talilni peči, tudi to je bilo nadležno, z nočjo je prišel hlad, kot v Rimu, kjer se ob polnoči na zibajočih se ulicah pelješ od enega šumečega, svetlikajočega slapiča do drugega, nazadnje do Acqua Paole, visoko na griču, in sunki vetra ti močijo obraz s kapljami dežja. Varnost noči, tudi v kratkih jesenskih dneh, tudi v kraških jamah, v sobi brez svetlobe, če bi se le na stropu sij luči nasproti vozečega avtomobila pojavil, izginil, sedim s pokrčenimi koleni, sama, da, včasih rada tudi sama.

Str. 17

Italien zum ersten Mal, nach durchschlafener Nachtfahrt, die Zementpromenade, schmal an den Felsen von Nervi entlang, und die Wellen, die da heraufschlugen und die Spaziergänger überschütteten mit Salzwasser und Schaum. Leuchtend blauer Himmel im Monat November, und nicht nach faulen Blättern riecht es, sondern nach Citrusblüten und Meer. Blauer Himmel auch am nächsten, dem Allerseelentag über dem Friedhof von San Miniato, fröhlich mit Blumen und brennenden Kerzen auf den weißen Marmorplatten, und Familien, die dort umhergehen, und spielenden Kindern. Allerseelen, leuchtendes Herbstfest, Erntedank eher als Trauer, und nichts vom Nebelreißen, den fröstelnden Würmergedanken daheim. Über der Stadt Florenz die Hügelwege, zwischen Mauern, die seltenen Blicke in immergrüne Gärten, drunten die Renaissance-gräber und die mit Häuschen, mit Verkaufsläden bestandene Brücke über den gelben Fluß. Dann die kurze Nachtfahrt und vom Zugfenster aus das rosenrote Frühlicht auf den streng geformten Strohhafen, den roten Bauernhäusern der Maremmen, dann, schon neben dem Schienengewirr des Bahnhofs, der Tempel Minerva Medica, die Bogen der alten Wasserleitung, das leidenschaftliche Geschrei der sich anbietenden Gepäckträger, das Herzklopfen damals und jahrzehntelang immer wieder, wenn der Zug stillstand, Roma, Rom.

Prvič v Italiji, po prespani nočni vožnji, cementna promenada, ozko vzdolž skal Nervija in valovi, ki so tam udarjali navzgor in močili sprehajalce s slano vodo in peno. Svetleče modro nebo v mesecu novembru, ki ni dišalo po gnilem listju, temveč po citrusovih cvetovih in morju. Modro nebo tudi naslednjega dne, spomina vseh vernih rajnih nad pokopališčem San Miniata, veselo s cvetjem in gorečimi svečami na belih marmornih ploščah, in družine, ki tam pohajkujejo, in otroci, ki se igrajo. Dan spomina vseh vernih rajnih, blesteč jesenski praznik, raje zahvala kot žalost in

nič o oblakih megle, o zmrzujočih črvičjih misli doma. Nad mestom Firenze poti čez griče, med stenami, redki pogledi na zimzelene vrtove, spodaj renesančni grobovi in tisti s hiškami, s štanti, postavljenimi na mostu čez rumeno reko. Nato kratka nočna vožnja in skozi okno vlaka od rozasto rdeče jutranje svetlobe na strogo oblikovanih kupih sena, na rdečih kmetijah Mareme, nato, že poleg labirinta tračnic železnice, tempelj Minerva Medica, lok stare vodovodne napeljave, strastno kričanje ponujajočih se postreščkov, močno bitje srca takrat in vedno znova več desetletij, če je vlak miroval, Romi, Rim.

Vir:

Marie Luise KASCHNITZ, 1986: *Orte und Menschen: Aufzeichnungen*. Frankfurt am Main: Insel.

Vesna Krofi

Marie Luise Kaschnitz: Der Tag X

Prevod

Der Tag X

Sie wissen schon, was für einen Tag ich damit meine. Das X steht da für ein U, U gleich Untergang, Weltuntergang nicht gerade, aber doch etwas Ähnliches, unsere Stadt weg, alle Häuser, Schulen, Bibliotheken, alle Männer und Frauen und Kinder, alles, wofür wir gelebt haben, und es mag sein, daß dann noch menschliche Wesen irgendwo herumkriechen, aber nicht lange, und was noch geboren wird, ist schon im Keime zerstört.

Dieser Tag X beschäftigt mich, ich mache mir meine Gedanken über ihn, aber in meiner Familie und auch unter meinen Freunden bin ich die einzige, die sich solche Gedanken macht. Ich darf auch nicht davon reden, ach, hör doch auf, heißt es gleich, dazu kommt es nicht und wenn es doch dazu kommt, erfahren wir es noch früh genug. Weil ich also nicht reden darf, muß ich es aufschreiben; ich muß diesen Tag X beschreiben, der natürlich anfängt wie alle Tage und auch weitergeht wie alle Tage, Sie werden schon sehen. Was für Wetter an dem Tag ist, kann ich natürlich nicht wissen, aber nehmen wir an, es ist schönes Wetter; nehmen wir an, der Sommer hat sich gewendet, die Sonnenblumen blühen. Ganz unvorbereitet sind wir nicht, es herrscht Krisenstimmung, eine politische Krise, wie gehabt, ja natürlich wie, besonders in dieser Jahreszeit, schon oft gehabt.

Ich wache an dem Tag früh auf, sehe—durch—einen Spalt zwischen den Vorhängen den reinen Septemberhimmel und dann schaue ich auf die Uhr. Es ist erst sieben Uhr, ich könnte meinen Mann noch eine halbe Stunde schlafen lassen, aber weil ich das bestimmte Vorgefühl habe, tue ich es nicht. Vielmehr wecke ich ihn vorsichtig und sage, »du hast noch Zeit, aber es handelt sich um die Kinder, das heißt darum, ob die Kinder in die Schule gehen sollen oder nicht.« Mein Mann setzt sich im Bett auf und reibt sich die Augen. »Warum denn«, fragt er, »warum nicht in die Schule, sind sie krank oder ist eine ansteckende Krankheit ausgebrochen, das hättest du gestern schon sagen können, du hast aber nichts gesagt.«

»Weil«, antworte ich, »keine ansteckende Krankheit ausgebrochen ist und die Kinder auch nicht krank sind und weil ich gestern abend noch nicht wußte, was ich jetzt weiß, nämlich, daß dies unser letzter Tag ist, und ich finde, wir sollen beisammen bleiben.«

»Unser letzter Tag«, wiederholt mein Mann ganz erstaunt, »wieso denn das«, und .c1.4.nn fängt er an zu lachen und sagt, »laß dich doch nicht verrückt machen, das kommt sdion alles wieder in Ordnung, schließlich weiß ja jeder, daß dabei nichts herauskommt und daß es am Ende keine Sieger und keine Besiegten gibt.«

»Das hast du schon oft gesagt«, sage ich, während ich auf dem Bettrand sitze und meine Strümpfe anziehe., »es kann wahr sein, es muß aber nicht wahr sein, ich meine, daß das jeder weiß und sich auch danach richtet und heute ist es eben so weit, es ist unser letzter Tag.«

Mein Mann sieht mich ganz freundlich von der Seite an und dann schlägt er vor, die Zeitung aus dem Briefkasten zu holen, und ich weiß schon, daß ich an-der Zeitung keine Stütze habe, weil ja, solange »es« nicht geschehen ist, nichts geschehen ist und weil keine Zeitung der Welt je schreiben würde, ihr müßt sterben, macht euch bereit.

Dan X

Saj veste, kakšen dan imam s tem v mislih. X pomeni P, P kot propad. Ne ravno propad sveta, a nekaj podobnega, naše mesto izgine, vse hiše, šole, knjižnice, vsi možje in žene in otroci, vse, za kar smo živeli in obstaja možnost, da se še kjde plazi kako človeško bitje, a ne za dolgo in kar se rodi, je uničeno že v kali.

Ubadam se s tem dnevom X, razmišljam o njem, vendar sem v naši družini in tudi med svojimi prijatelji edina, ki razmišlja o njem. Tudi govoriti ne smem o tem, ah, nehaj že vendar, rečeno je bilo, da do tega ne bo prišlo in ko bo do tega vendarle prišlo, bomo še pravočasno izvedeli. Ker torej ne smem govoriti, moram to napisati. Ta dan X moram opisati in začne se seveda kot vsak dan in tudi nadaljuje se kot vsak dan, boste že kmalu videli. Kakšno vreme je na ta dan, seveda ne morem vedeti, ampak recimo, da je lepo vreme. Recimo, da se je poletje prevesilo, sončnice cvetijo. Nismo povsem nepripravljeni, v javnosti prevladuje mnenje, da je kriza, politična kriza, kot smo jo že imeli, da, seveda, predvsem v tem letnem času, kot smo jo že pogosto imeli.

Tega dne se zgodaj prebudim, skozi špranjo med zavesama vidim oprano septembrsko nebo in nato pogledam na uro. Ura je šele sedem, moža bi lahko pustila spati še pol ure, a ker me obhaja neka zla slutnja, tega ne storim. Zato pa ga nežno zbudim in rečem: »Saj še imaš čas, ampak gre za otroka, torej za to, ali naj gresta danes v šolo ali ne.«

Moj mož se dvigne v postelji in si pomane oči. »Zakaj,« vpraša, »zakaj ne v šolo, sta bolna ali mogoče kaj razsaja, to bi lahko že včeraj povedala, pa nisi nič rekla.«

»Zato,« odgovorim, »ker nič ne razsaja in otroka tudi nista bolna in ker včeraj večer še nisem vedela, kar vem zdaj, namreč, da je to naš poslednji dan in mislim, da bi ga morali preživeti skupaj.«

»Naš poslednji dan,« ponovi moj mož povsem osupel, »od kod ti to,« nato pa se začne smejati in reče: »Ne spravljal se vendar ob pamet, se bo že vse uredilo, konec koncev vsak ve, da se iz tega ne bo nič izcimilo in da na koncu ne bo ne zmagovalcev ne poražencev.«

»To si že večkrat rekel,« rečem, medtem ko sedim na robu postelje in si obuvam nogavice. »Lahko, da je res, vendar ni nujno, da je res, mislim, da to vsak ve in se tudi po tem ravna in danes smo pač v tej brezizhodni situaciji, naš poslednji dan je.«

Mož me prijazno pogleda s strani in nato predlaga, da bo šel po časopis v poštni nabiralnik in jaz že vem, da mi časopis ne bo v oporo, ker da, dokler se »to« ne zgodi, se nič ne zgodi in ker noben časopis na svetu ne bi nikoli napisal: »Umreti morate, pripravite se!«

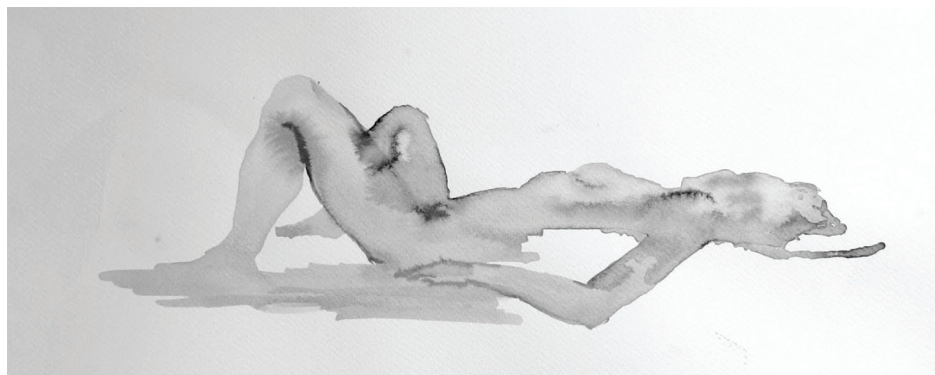
Vir:

KASCHNITZ, Marie Luise: *Ferngespräche*. Frankfurt\M.: Insel, 1991.

Ilustratorka se predstavi

Barbi Seme, študentka magistrskega študija na Oddelku za likovno umetnost Pedagoške fakultete v Mariboru, se v tokratni številki predstavlja z ilustracijami in z naslovnico. Svojo ustvarjalno in delovno pot združuje v različnih programih in projektih. Aktivno deluje v društvu Rezidenca Maistrova in sodeluje v številnih drugih ustanovah ter njihovih sestrskih vejah, kot so Umetnostna galerija Maribor, ekipa PostArtLab pod okriljem GT22, program Živih dvorišč in drugi.

Svojo ustvarjalno govorico raziskuje skozi različne medije, tuš ji predstavlja oblikotvornost melanholije, akril pa opredeljuje kot meseno igro barv. Prvobitnost spoznavanja telesa, ki je hkratio predmet opazovanja in orodje ustvarjalca, pa nosi pridih raziluzioniranega eroticizma, večne razgaljenosti v toku bivanja.

Zahvala

Uredništvo literarno-jezikoslovne revije Liter jezika se zahvaljuje vsem avtorjem prispevkov, vsem donatorjem, pokroviteljem, podpornikom in ostalim, ki so pomagali pri lektoriranju in oblikovanju ali kakor koli drugače doprinesli k nastanku revije.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Univerza v Mariboru

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta

Filozofska fakulteta

Študentski svet

SLAVISTIČNO DRUŠTVO
MARIBOR

